

**Starptautiskā bērnu aizsardzība:
praktiskās vadlīnijas speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso
robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām**

Baltijas jūras valstu Padomes sekretariāts

CHILD CENTRE
Expert Group for Cooperation on
Children at Risk, EGCC

Eiropas Savienības līdzfinansējums

- Izdevējs:** Baltijas jūras valstu Padomes sekretariāts (*Council of Baltic Sea States Secretariat*)
Stokholma, Zviedrija
- ISBN:
- Redaktors un līdzautors:** *Turid Heiberg*, Baltijas jūras valstu Padomes sekretariāts (*Council of Baltic Sea States Secretariat*)
- Autore:** *Daja Wenke*
- Atbalstītāji:** Latvijas Valsts robežsardzes Galvenā pārvalde
Lietuvas Valsts bērnu tiesību aizsardzības un adopcijas dienests (*State Child Rights Protection and Adoption Service*)
Zviedrijas Stokholmas sociālais ārkārtas dienests (*Stockholm Social Emergency Authority*)
Projekta “*PROTECT Children on the Move*” referenti un dalībnieki
BJVP Ekspertu grupa sadarbībai riska grupas bērnu jautājumos
- Pārskatītāji:** *Christoph Braunschweig*, *Social and Legal Department, Swiss Foundation for the International Social service* (Šveices Starptautiskā sociālā dienesta Sociālais un juridiskais departaments); *Nina Hannemann*, *Special Adviser, The Danish Centre against Human Trafficking, Denmark* (Dānijas centra pret cilvēku tirdzniecību īpašā konsultante, Dānija); *Philip Ishola*, *Independent Child Protection, Human Trafficking, Human Rights Consultant, UK* (neatkarīgais konsultants bērnu aizsardzības, cilvēku tirdzniecības un cilvēktiesību jautājumos, Apvienotā Karaliste); *Jyothi Kanics*, *Independent Child Rights Advocate* (neatkarīgais advokāts bērnu tiesību jautājumos); *Katarina Munier*, *Programme Officer, National Board of Health and Welfare, Department of Evaluation and Analysis, Welfare Development Unit, Stockholm, Sweden* (programmas amatpersona, Nacionālā veselības un labklājības padome, Izvērtēšanas un analīzes departaments, Labklājības attīstības centrs, Stokholma, Zviedrija); *Kerry L. Neal*, *Child Protection Specialist, UNICEF* (bērnu aizsardzības speciāliste, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais Bērnu fonds).
- Izkārtojums un dizains:** *Laura Klimaite*
- Ilustrācijas:** *Raquel Benmergui*
- Iespiešana:** *Printing House KOPA*

Pateicības

Šī praktiskā rokasgrāmata speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām, tika izstrādāta pamatojoties uz precizētu vadlīniju kopu, kuras pamatā ir projektā "Bērnu ekspluatācija: starpvalstu bērnu aizsardzība praksē" (*PROTECT Children on the Move*) apgūtais.

Projekts tiek finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu. Šajā publikācijā ir pausts tikai autoru viedoklis, un Eiropas Komisija nav atbildīga par jebkādu šajā izdevumā ietverto informāciju.

Autortiesības, 2015

Baltijas jūras valstu Padome

Ekspertu grupa sadarbībai riska grupas bērnu jautājumos

Saturs

Ievads	6
Bērnu aizsardzības pasākumi migrācijas kontekstā	7
Labāko interešu noteikšana	11
Labāko interešu izvērtēšana un noteikšana: viena procesa divas darbības	12
Sadarbība starp aģentūrām un daudzozaru līmenī, lai veiktu labāko interešu izvērtējumu un noteikšanu	14
Tiesību un interešu līdzsvars labāko interešu noteikšanā	16
Bērnu, kas pārvietojas, attīstības veicināšana	16
Saziņa ar bērniem labāko interešu izvērtēšanas un noteikšanas procesā	17
Vecumam sensitīva komunikācija	18
Dzimumu apsvērumi, īstenojot tiesības tikt uzklautam	18
Tiesu ekspertīzes intervijas	18
Bērna uzklautāšana izmeklēšanās un tiesvedībā	18
Kvalitatīva tulkošana un kultūras mediācija	19
Soli pa solim: starpvalstu sadarbība ilgtspējīga risinājuma rašanai	19
Identifikācija	21
Aizbildņu un pārstāvju loma, veicinot bērna, kam nav nacionalitātes, labākās intereses	22
Datu aizsardzība un konfidencialitāte	23
Informācijas avoti	24
Ģimenes izsekošana un ģimenes saišu atjaunošana	25
Ģimenes attiecību un kontaktu uzturēšana	26
Risku faktoru, noturības un atbalsta avotu izvērtēšana	26
Pazudušie bērni: bērni, kas pamet aprūpi un uzņemšanu, neinformējot varas iestādes	27
Jurisdikcijas noteikšana gadījumos ar bērniem bez nacionalitātes	28
Starpvalstu sadarbība ilgtspējīga risinājuma īstenošanā	29
Ilgtspējīgi risinājumi	29
Dzīves projekti	30
Vietējā integrācija	31
Pēcaprūpe un jauniešu atbalsts	31
Ģimenes atkalapvienošana galamērķa valstī	32
Īpaši aizsardzības pasākumi bērniem, kas ir nozieguma upuri, tostarp cilvēku tirdzniecības un ekspluatācijas upuri	32
Pārcelšanās un pārvietošana	33

Pārcelšanās un integrēšana trešajā valstī	33
Pārvietošana atbilstoši Dublinas III Padomes regulai	34
Atgriešanās	36
Kā izmantot starptautisko un Eiropas privāttiesību likumu “Par bērnu, kas pārvietojas, atgriešanu”	36
Imigrācijas aizturēšanas alternatīvas	37
Sagatavošana pirms atpakaļsūtīšanas.....	39
Transportēšanas fāze.....	40
Pēcatgriešanās un reintegrācijas fāze	40
Uzraudzība un izvērtēšana.....	40

levads

Šajā praktiskajā rokasgrāmatā speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām sniegts pārskats par pasākumiem, kas veicami, lai pārrobežu situācijās veicinātu cilvēktiesību un bērnu labāko interešu ievērošanu. Tas ir viegli pieejams rīks, strādājot ar gadījumiem, kad bērni atrodas ārpus dzimšanas vai pastāvīgās dzīvesvietas valsts. Rokasgrāmatā atbilstoši starptautiskajiem un Eiropas likumiem aprakstīti standarti un saistības, kas nosaka bērna drošību un labklājību neatkarīgi no viņa nacionalitātes vai imigrācijas statusa.

Speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām, piemēram, sociālajiem darbiniekiem, imigrācijas amatpersonām, tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, kā arī juristiem, aizbildņiem un citiem speciālistiem, kuriem ir saskare ar bērniem, kas pārvietojas, galvenā atbildība ir starptautisko standartu ievērošana. Lai to sasniegtu, ļoti būtiski ir izvērtēt un noteikt labākās intereses. Labāko interešu noteikšana ir arī priekšnoteikums, lai katram konkrētajam bērnam rastu ilgtspējīgu risinājumu un to īstenotu.

Uz bērniem, kas pārvietojas, attiecināmais starptautiskais regulējums ir daudzšķautņains un sarežģīts. Tostarp ir konvencijas pret cilvēku tirdzniecību, patvēruma meklēšanu un starptautisko aizsardzību, darba tiesību akti, starptautiskie standarti, kas attiecas uz viesstrādniekiem, no noziedzības cietušajiem bērniem un tiesu iestādēm, kā arī starptautisko privāttiesību normas attiecībā uz bērnu aizsardzību un ģimenes lietām. Pāri visiem šiem standartiem prevalē ANO Konvencija par bērnu tiesībām, kas visos kontekstos un situācijās nodrošina stabilu pamatu bērnu labāko interešu veicināšanai.

Šī konvencija tiek piemērota visiem bērniem valsts jurisdikcijā (2. pants). Tā attiecas uz visiem bērniem, kas atrodas valsts robežās un uz kuriem tiek attiecināta valsts jurisdikcija, ja tie mēģina iekļūt valsts teritorijā, piemēram, uz robežām vai lidostās.¹ Tādējādi konvencijā noteiktās tiesības tiek piemērotas visiem bērniem, kuri ceļo, neatkarīgi no pārvietošanās galamērķa— ceļošana, ekonomiska migrācija, patvēruma meklēšana, ģimenes atkalapvienošana vai cilvēku tirdzniecība — un apstākļiem.

Konvencijā ir aprakstīti aprūpes un aizsardzības, identificēšanas, sociālā gadījuma vadīšanas, pārskatu un norīkojuma standarti. Tas dod bērniem tiesības uz izglītību un apmācību, piekļuvi sociālajiem pakalpojumiem, veselības aprūpi un ārstēšanu, kā arī meitenēm un zēniem paredz tiesības, lai attīstītu viņu spējas. Bērniem, kuri ir bijuši pakļauti vardarbībai, ekspluatācijai vai ļaunprātīgai izmantošanai, ir tiesības tikt atzītiem par nozieguma upuriem un iegūt palīdzību, lai atveseļotos, saņemtu rehabilitāciju un taisnīgu risinājumu. Tas tiek piemērots bērniem, kas ir cilvēku tirdzniecības upuri, kā arī visiem pārējiem bērniem, kas ir bijuši pakļauti jebkāda veida vardarbībai vai ekspluatācijai.

Šajā praktiskajā rokasgrāmatā šie standarti ir pārveidoti norādījumos “soli pa solim”, lai starpvalstu situācijās veiktu izvērtējumu un pieņemtu lēmumu. Valsts iestādēm un pakalpojumu sniedzējiem bieži jāstrādā starpvalstu kontekstā, un, lai veiktu starpvalstu lietu

¹ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 12. paragrāfs

izvērtēšanu, pieņemtu lēmumus, nodrošinātu nosūtīšanas un apkalpošanas pakalpojumus, nepieciešams labs kontaktu tīkls un skaidras procedūras. Šajā procesā ir daudz izaicinājumu, piemēram, efektīva saziņa ar bērnu, tostarp ar tulka palīdzību un kultūras mediāciju, informācijas iegūšana no bērna māju kopienas, kā arī bērna attiecību ar ģimenes locekļiem kvalitātes izprašana. Sociālo darbinieku un amatpersonu starpvalstu labas prakses piemēri pierāda, ka šos izaicinājumus var pārvarēt.

Šo praktisko vadlīniju pamatā ir vadlīniju kopa, kas nodrošina rūpīgāk izstrādātu un sīkāku informāciju, kā arī diskusiju par galvenajām tēmām. Turklāt Starpvalstu bērnu aizsardzības portālā (*Transnational Child Protection Portal*) tiek nodrošināta tiešsaistes piekļuve vadlīnijām, kā arī papildu informācija profesionāļiem un amatpersonām, kas strādā ar bērniem, kuri pārvietojas.

Bērnu aizsardzības pasākumi migrācijas kontekstā

Meitenes un zēni pārvietojas starp valstīm un pāri robežām. Viņi veido nozīmīgu starptautiskās migrācijas daļu, kas ieplūst Eiropā, tās robežās un globāli. Bērni pārvietojas ar pavadoni vai bez tā, ar likumīgiem ceļošanas dokumentiem vai bez tiem, kā bēgļi, patvēruma meklētāji, kā neatkarīgie vai ekonomiskie migranti. Vecākiem migrējot vai šķiroties, bērns var tikt pārvietots uz citu vietu vai valsti ar vienu vai abiem vecākiem. Migrējoši vecāki arī atstāj savus bērnus, kurus tad migrācija ietekmē netieši.

Bērnu motivācija migrēt ir tikpat daudzveidīga kā migrējošās personas. Tostarp ir ekonomiski iemesli, izglītības vēlmes, dzimumam specifiski un kultūras iemesli, personīga motivācija, kā arī ārkārtas situācijas, dabas katastrofas, klimata izmaiņas, vajāšana, bruņoti konflikti un humānās krīzes. Daži bērni aizbrauc, meklējot labākas iespējas, bet daži — prom no vardarbīgām situācijām, ekspluatācijas, ļaunprātīgas izmantošanas vai konflikta. Bieži vien dažādi iemesli sakrīt un ir savstarpēji saistīti.²

Pārvietošanās un migrācija notiek Eiropas Savienībā, kā arī starp ES dalībvalstīm un trešajām valstīm. Eiropas brīvās pārvietošanās zonā ES dalībvalstu pilsoņi var iebraukt un uzturēties citās ES dalībvalstīs bez reģistrācijas uz laika periodu līdz trim mēnešiem, turklāt, uzrādot ienākumus, saņem atļauju rezidēt.³

Starptautiskās ģimenes lietas un bērnu aizsardzība

[Hāgas Starptautisko privāttiesību konference](#) (HSPK) ir globāla starpvaldību organizācija, kas ir izstrādājusi svarīgus starpvalstu sadarbības standartus bērnu aizsardzības un ģimenes lietu jomās. Hāgas konvencijas konferencē galvenās aplūkotās tēmas ir bērnu aizsardzība starpvalstu līmenī, adopcija starpvalstu līmenī, vecāku veikta bērna nolauptšana un vecāku atbildības un saziņas jomas.

² Van de Glind, Hans and Anne Kou, Migrant Children in Child Labour, A vulnerable group in need of attention, International Organisation of Migration, Children on the Move (*Migrantu bērni un bērnu darbaspēks, neaizsargāta grupa, kam jāpievērš uzmanība; Starptautiskā Migrācijas organizācija; Children on the Move*), 2013., 27.-43. lpp., 30. lpp.

Thatun, Susu un Karin Heissler, Children's Migration: Towards a multidimensional child protection perspective, International Organisation of Migration, Children on the Move (*Bērnu migrācija: daudzdimensionālas bērnu aizsardzības virzienā; Starptautiskā migrācijas organizācija; Children on the Move*), 2013., 95.-108. lpp., 105. lpp.

³ 2004. gada 29. aprīļa Eiropas Parlamenta un [Padomes Direktīva 2004/38/EK](#) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā.

Hāgas konvencijām, kas attiecas uz bērnu aizsardzību starpvalstu līmenī un ģimenes likumu, ir vairākas kopīgas iezīmes. Tās nodrošina vienas līgumslēdzējas valsts oficiālo lēmumu automātisku savstarpēju atzīšanu citās līgumslēdzējās valstīs. Tās nodrošina un atvieglo sadarbību starp līgumslēdzējām valstīm, tostarp nodibinot centrālās varasiestādes un izveidojot vienotas procedūras. Atvieglojot praktiskus jautājumus, piemēram, dokumentu tulkošanu, informācijas apmaiņu un standartizēta modeļa veidlapu izmantošanu, konvenciju mērķis ir vienkāršot un paātrināt starpvalstu procedūras un oficiālo lēmumu izpildi.

Hāgas konvencijas ir inovatīvas, jo tās, lai noteiktu, kuras valsts jurisdikcijā lieta skatāma, primāri izmanto nevis bērna “nacionalitātes”, bet “pastāvīgās dzīvesvietas” koncepciju. Eiropas Savienībā [Briseles II bis Regula](#) nodrošina bērnu aizsardzības starpvalstu līmenī un ģimenes lietu salīdzināmos standartus, bet Eiropas Padome ir izstrādājusi arī bērnu aizsardzības un ģimenes lietu konvencijas.

Starptautiskā aizsardzība

Trešās pasaules valstu pilsoņiem patvēruma meklētāju uzņemšanas sistēma ir viena no iespējām iekļūt ES kā personām, kam nepieciešama starptautiskā aizsardzība. Eiropas valstīs pieteikšanās patvēruma meklēšanai bieži ir iespējama tikai *de facto*. Tomēr bēgļiem bieži ir sarežģīti un reizēm dzīvībai bīstami sasniegt Eiropas valstis, lai mēģinātu iegūt starptautisko aizsardzību. Tā kā legāli migrācijas kanāli nepastāv, daudzi migranti un bēgļi, tostarp bērni, izmanto kontrabandistu pakalpojumus, veicot augsta riska maršrutus, kuros pa ceļam pastāv ievērojams kaitējuma risks.⁴

[ANO Bēgļu konvencija un tās protokols](#) nosaka to personu tiesības, kas meklē starptautisku aizsardzību. Bērniem ir īpaša aizsardzība un ir tiesības saņemt individuālu patvēruma pieteikuma izvērtējumu. Neatkarīgi no tā, vai bērns pieteikumu iesniedz pats vai kopā ar vecāku vai aprūpētāju, ir jāizskata bērniem specifiskie vajāšanas pamatojumi. Eiropas Savienības dalībvalstis ir piemērojušas šos standartus ES kontekstam un pieņēmušas vairākas [Direktīvas](#), kas nosaka kvalifikāciju un uzņemšanas nosacījumus patvēruma meklētājiem ES, kā arī patvēruma procedūras un atpakaļsūtīšanas jautājumus.

Ekspluatācijas un cilvēku tirdzniecības riski

Ceļojuma laikā un galamērķī daudziem bērniem imigrantiem, tostarp patvēruma meklētājiem, tiek nodarīts kaitējums. Ceļošanas laikā un galamērķī sastaptie cilvēki, tostarp darba devēji, transportētāji, kontrabandisti un cilvēku tirgotāji, pakļauj bērnus vardarbībai, ekspluatē un ļaunprātīgi izmanto. Dažus bērnus var apdraudēt pavadošie pieaugušie, tostarp aprūpētāji un vecāki. Bērni var piedzīvot lielu vienaldzību vai valsts amatpersonu, tostarp policijas, robežsardzes, imigrācijas amatpersonu un uzņemšanas vai aizturēšanas iestāžu personāla,

⁴ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, Legal Entry Channels to the EU for Persons in Need of International Protection: A toolbox (*Legāli kanāli iebraukšanai ES personām, kam nepieciešama starptautiska aizsardzība: rīku komplekts*), FRA Focus, 02/2015, 2015., <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/legal-entry-channels-eu-persons-need-international-protection-toolbox>. Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, Legal Avenues to Safety and Protection Through other Forms of Admission, (*Drošības un aizsardzības juridiskās iespējas, izmantojot citus uzņemšanas veidus*), 2014. gada 18. novembris, <http://www.refworld.org/docid/5594e5924.html>.

ļauņprātīgu rīcību. Daži migranti mirst ceļojuma laikā no dehidratācijas, bada, nosmakšanas vai transportēšanas negadījumiem vai noslīkst jūrā.⁵

Bērni, kas pārvietojas, ir pakļauti ievērojamam dažādu veidu ekspluatācijas riskam. Ekspluatācijas riski attiecas uz bērniem, kas pārvietojas ar derīgiem ceļošanas dokumentiem vai bez tiem. Bērņus var savervēt ekspluatācijai vai cilvēku tirdzniecībai pirms došanās ceļā, ceļojuma laikā, pēc atbraukšanas vai pat pēc galamērķa valsts palikšanas atļaujas saņemšanas, kā arī pēc atgriešanās, pārvietošanas vai pārceļšanas. Bērņus ekspluatē un tirgo arī valstīs bez robežu šķērsošanas.

Ekspluatācija tiek īstenota, izmantojot bērņu darbaspēku, tostarp mājas darbos vai kā auklītēm, rūpnīcās, būvniecībā, ceļu būvē, restorānos un tīrīšanas nozarēs, zemkopībā ogu vākšanā un ubagošanā. Bērņi ir pakļauti seksuālās ekspluatācijas riskam, tostarp prostitūcijai un pornogrāfijai, to veic arī ceļojoši dzimumnoziedzņieki, izmantojot tīmekļkamas, attēlus ar ļauņprātīgu bērņu izmantošanu un nelegālu saturu internetā. Iespējamas arī starpvalstu lietas ar agrīnu bērņu laulību piespiedu kārtā. Bērņu ekspluatāciju var organizēt ģimenes, mazi grupējumi vai plaša mēroga kriminālie tīkli. Bērņus ekspluatē nelegālās un kriminālās darbībās, tostarp narkotiku ražošanā un pārvadāšanā, kā kabatzaglius vai laupīšanās.⁶ Eiropols (*Europol*) ziņoja, ka 2015. gadā cilvēku tirdzniecības upurus, tostarp bērņus, cilvēku tirgotāji pastiprināti izmanto ubagošanas, labumu izkrāpšanas, identitātes krāpšanas, kredīta krāpšanas un apdrošināšanas krāpšanas nolūkos.⁷

Bērņu tirdzniecība pirmo reizi tika definēta [ANO protokolā par cilvēku tirdzniecību](#) (2000). Protokolā aprakstīta bērņu tirdzniecība kā bērņu vervēšana, transportēšana, pārvietošana, uzturēšana vai uzņemšana ekspluatācijas nolūkos. Līdzekļi, ar kādiem bērņš tiek tirgots, vai bērņa piekrišana piedalīties cilvēku tirdzniecības darbībās uzskatāma par nebūtisku. Definīcijā sniegts minimālais to ekspluatācijas veidu saraksts, kas uzskatāmi par cilvēku tirdzniecību. Krimināli sodīt par bērņu tirdzniecību iespējams arī tad, ja ekspluatācija nav veikta, bet pierādāms nolūks bērņu ekspluatēt. Protokols papildina ANO Konvenciju par starpvalstu organizēto noziedzību. Tādēļ Protokola cilvēku tirdzniecības definīcija ir lasāma starpvalstu organizētās noziedzības kontekstā.

⁵ Skatīt: United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre, Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses, A Technical Report (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērņu fonda „Innocenti” pētniecības centrs; Bērņu tirdzniecība ziemeļvalstīs, stratēģiju un valsts atbildes reakciju pārvērtēšana; tehnisks pārskats*), 2012. CARDET, Defence for Children International – Italy et al., [IMPACT](#), Improving Monitoring, and Protection Systems Against Child Trafficking and Exploitation, Transnational Analysis (CARDDET, Starptautiska bērņu aizsardzība – Itālija un līdzstrādņieki, IMPACT, Novērošanas un aizsardzības sistēmu, kas vērstas pret bērņu cilvēku tirdzniecību un ekspluatāciju, uzlabošana; starpvalstu analīze), 2013.

⁶ United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre, Child Trafficking in Europe, A broad vision to put children first, Innocenti Insight (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērņu fonda „Innocenti” pētniecības centrs, Bērņu tirdzniecība Eiropā, plašs skatījums, lai bērņš būtu pirmajā vietā*), 2008; piekļūts, izmantojot http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ct_in_europe_full.pdf 2015. gada 25. septembrī, 12. lpp. Council of the Baltic Sea States, Child Centre, Expert Group for Cooperation on Children at Risk, *Children trafficked for exploitation in begging and criminality: A challenge for law enforcement and child protection*, A CBSS Project in Lithuania, Poland, Norway and Sweden (*Baltijas jūras valstu Padome; Bērņu centrs; Ekspertu grupa sadarbībai riska grupas bērņu jautājumos; Bērņu tirdzniecība ekspluatācijai ubagojot un veicot noziedzīgas darbības: izaicinājums tiesībsardzības un bērņu aizsardzības iestādēm; BJVP projekts Lietuvā, Polijā, Norvēģijā un Zviedrijā*), 2013., http://www.childcentre.info/public/Childtrafficking_begging_crime.pdf. United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre, *Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses*, A Technical Report (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērņu fonda „Innocenti” pētniecības centrs; Bērņu tirdzniecība Ziemeļvalstīs, stratēģiju un valsts atbildes reakciju pārvērtēšana; tehnisks pārskats*), 2012. 18.-20. lpp.

⁷ Europol, *The THB Financial Business Model, Assessing the current state of knowledge (Eiropols, Cilvēku tirdzniecības finansiālais biznesa modelis, pašreizējo zināšanu izvērtēšana)*, 2015., 13. lpp.

[Eiropas Padomes konvencijā “Par cīņu pret cilvēku tirdzniecību”](#) (2005) ir pieņemta starptautiska definīcija, kura ir identiska, tomēr uzsver, ka upuri jāaizsargā arī tad, ja cilvēku tirdzniecība tiek veikta valsts robežās un neiesaistoties lieliem organizētās noziedzības grupējumiem. Eiropas Padomes konvencija īpaši stingri iestājas par cilvēku tirdzniecības upuru, tostarp bērnu, aizsardzību. Eiropas Padome ir izstrādājusi citus svarīgus standartus, tostarp bērnu aizsardzībai no seksuālas eksploatācijas un ļaunprātīgām darbībām, kā arī bērniem, kas saskaras ar tiesu iestādēm.

[ES Direktīva pret cilvēku tirdzniecību](#) (2011) ir paplašinājusi cilvēku tirdzniecības koncepcijā izmantoto eksploatācijas jēdzienu. Tajā kā daļa no cilvēku tirdzniecības definīcijas iekļauts eksploatācijas nolūks izmantošanai kriminālās darbībās. 2.3. pantā izskaidrots, ka “izmantošana kriminālās darbībās būtu jāsaprot kā personas izmantošana, lai *inter alia* veiktu kabatu zādzības, veikalu apzagšanu, narkotiku tirdzniecību un citas līdzīgas darbības, par ko paredzētas sankcijas un kas saistītas ar finansiālu ieguvumu”. Turklāt Direktīvā aprakstīts, ka “eksploatācija ubagošanas nolūkos, tostarp no cilvēku tirdzniecības atkarīgas personas izmantošana ubagošanā, cilvēku tirdzniecības definīcijas piemērošanas jomā ietilpst tikai tad, ja var konstatēt visus piespiedu darba vai pakalpojumu elementus”.⁸

Cilvēku tirdzniecības koncepcijas attīstība ir svarīga, jo tā piedāvā iespējas nodrošināt upuriem visaptverošāku atbalstu un aizsardzību. Tomēr dažādie interpretāciju slāņi apgrūtina bērnu tirdzniecības atšķiršanu no citām eksploatācijas formām. Īpaši sarežģīti ir izprast to, kuri bērni ir riska grupā, un noteikt cilvēku tirdzniecības gadījumus, tostarp veikt apsteidzošu identifikāciju pirms eksploatācijas sākuma vai pirms robežas šķērsošanas.

Starptautiskie un Eiropas standarti ir ietekmējuši valstu likumu, politiku un procedūru attīstību un nodrošina svarīgas vadlīnijas to īstenošanai. Ja valsts likums un prakse atšķiras no starptautiskajos un Eiropas likumos norādītajām tiesībām un standartiem, Eiropas Kopienu tiesa, Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Apvienoto Nāciju Organizācijas līgumu iestādes nodrošina iespēju meklēt tiesiskās aizsardzības līdzekļus un veicināt tiesību aktu un politikas reformas.

Likumu un tiesību aktu ietvars bērnu starpvalstu situācijās ir spēcīgs. Visiem attiecīgajiem standartiem ir viena kopīga iezīme — to pamatā ir ANO Konvencija par bērnu tiesībām, un tie veicina konvencijas īstenošanu, tostarp arī starpvalstu kontekstos.

Konvencija par bērna tiesībām definē ne tikai bērnu cilvēktiesības un valstu korelējošas saistības. Tā arī paredz pienākumus vecākiem un aprūpētājiem, valsts iestādēm, privātajiem pakalpojumu sniedzējiem un privātajam sektoram. Šīs tiesības un pienākumi var palīdzēt darbiniekiem, kuri strādā ar gadījumu, un atbildīgajām amatpersonām, izvērtējot visus pasākumus, lēmumus un apsvērumus, kas attiecas uz bērniem, kuri pārvietojas. Konvencija palīdz darbiniekiem, kas strādā ar gadījumu, un amatpersonām orientēties starptautiskajos, Eiropas un valstu likumos. Tā nodrošina visaptverošu regulējumu un visspēcīgāko atskaites punktu bērnu aizsardzībai.

⁸ Eiropas Parlaments un Eiropas Savienības Padome, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/36/ES 2011. gada 5. aprīlī cilvēku tirdzniecības novēršanai un apkarošanai, kā arī cietušo aizsardzībai un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI; Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis; Brisele, 2011. gada 15. aprīlis, 11. par.

Labāko interešu noteikšana

ANO Konvencijas par bērnu tiesībām 3. pantā norādīts, ka “visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm”.

Bērna labāko interešu izvērtēšana nozīmē, ka tiek izvērtēti un līdzsvaroti “visi nepieciešamie elementi, lai pieņemtu lēmumu noteiktā situācijā attiecībā uz kādu konkrētu bērnu vai bērnu grupu”.⁹ Jāņem vērā turpmāk norādītie aspekti.

- Bērna uzskati un vēlmes.
- Bērna identitāte, tostarp vecums un dzimums, personīgā vēsture un izcelsme.
- Bērna aprūpe, aizsardzība un drošība.
- Bērna labklājība.
- Ģimenes vide, ģimenes attiecības un kontakti.
- Bērna sociālie kontakti ar vienaudžiem un pieaugušajiem.
- Neaizsargātības situācijas, t.i., riski, kam bērns ir pakļauts, un aizsardzības, noturības (*angļu val. resiliency*) un spējinašanas un spēcinašanas (*angļu val. empowerment*) avoti.
- Bērna prasmes un spējas, kas attīstās.
- Tiesības un vajadzības veselības un izglītības jomā.
- Bērna attīstība un viņas vai viņa pakāpeniskā pāreja pieaugušo vecumā un neatkarīgas dzīves sākšana.
- Citas specifiskas bērna vajadzības.¹⁰

Tiesības netikt diskriminētiem

Konvencija par [bērnu tiesībām](#) sniedz plašu aizsardzību pret diskrimināciju. Tā noteic, ka Daļvalstis respektē un nodrošina visas šajā konvencijā paredzētās tiesības ikvienam bērnam to jurisdikcijā bez jebkādas diskriminācijas un neatkarīgi no bērna, viņa vecāku vai aizbildņu rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem apstākļiem. (2.1. pants)

Tādējādi tiesības, kas piešķirtas saskaņā ar konvenciju, attiecas uz nepilsoņu bērniem neatkarīgi no viņu imigrācijas statusa vai viņu vecāku imigrācijas statusa, tostarp bērniem, kas apmeklē valsti, bēgļiem, viesstrādnieku bērniem un nedeklarētajiem bērniem.¹¹

Tiesības netikt diskriminētam noteic, ka ikvienam bērnam jāsniedz tūlītēja palīdzība un atbalsts, kamēr tiek izvērtēta bērna situācija un viņas vai viņa labākās intereses. Saistībā ar labāko interešu noteikšanu tas nozīmē, ka ir jāpiemēro tādas pašas vai līdzīgas normas attiecībā gan uz valsts, gan citu valstu bērniem. Lai nodrošinātu, ka šie standarti tiek īstenoti praksē attiecībā uz citu valstu bērniem, var būt jāievieš apsteidzoši pasākumi, piemēram, kvalitatīva tulkošana un kultūras mediācija, lai nodrošinātu efektīvu komunikāciju ar bērnu, kurš nav apguvis valsts valodu.

⁹ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 47. paragrāfs

¹⁰ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), V.A.1. nodaļa un 44. paragrāfs

¹¹ United Nations Children's Fund, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child (Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds, Konvencijas par bērna tiesībām ieviešanas rokasgrāmata)* Pilnībā pārstrādāts izdevums, Rachel Hodgkin un Peter Newell, 2002., 26. lpp.

Nepakļaušana diskriminācijai nenozīmē, ka bērnam tiek piešķirta automātiska uzturēšanās atļauja, bet gan to, ka tiek pieņemts lēmums, pamatojoties uz bērna labākajām interesēm un nosakot, vai bērnam ir jāatgriežas valstī, kurai pieder jurisdikcija, vai galamērķa valsts pārņem jurisdikciju pār bērnu.

Tas, cik lielā mērā bērna tiesības nebūt diskriminētam tiek ievērotas izcelsmes valstī, arī var būt izšķirošs faktors, nosakot bērna labākās intereses, kā arī piemērojot ilgstošu risinājumu. Šajā kontekstā ir svarīgi novērtēt iespējamās diskriminācijas pamatu bērna izcelsmes vietā, tostarp diskrimināciju minoritātes statusa, dzimuma vai dzimuma identitātes, reliģijas, invaliditātes vai bērna vai vecāku nacionālās izcelsmes vai bezvalstniecības dēļ.

Labāko interešu izvērtēšana un noteikšana: viena procesa divas darbības

Labāko interešu izvērtēšana un noteikšana ir viena procesa divas darbības: to mērķis ir noteikt konkrētajam bērnam nozīmīgus elementus un faktus.¹²

Labāko interešu izvērtējumus var veikt neformāli un *ad hoc* vai kā formālus procesus. Izvērtējumos ir ietverti ikdienas jautājumi un lēmumi, kas lielākā vai mazākā mērā ietekmē bērnu. Laika gaitā bērnam augot, mainoties viņa situācijai un attīstoties spējām, viņa labākās intereses var ievērojami mainīties. Šajā nozīmē bērna labākās intereses ir periodiski atkārtoti jāizvērtē kopā ar bērnu.

Labāko interešu noteikšana ir formāls process, kura izpildē tiek iesaistītas valsts iestādes un profesionāli lēmuma pieņēmēji. Labāko interešu noteikšanas mērķis ir pieņemt lēmumu, kura pamatā ir valsts likums, kas aizsargā bērna tiesības un sekmē bērna labklājību, drošību un attīstību. Lēmuma pieņēmējam ir jāizsver un jālīdzsvaro visi lietas būtiskie faktori, ievērojot visas bērna tiesības un valsts iestāžu un pakalpojuma sniedzēju pienākumus pret bērnu. Labāko interešu noteikšanas procesa mērķis ir noteikt ilgstošu risinājumu. Labāko interešu noteikšana tiek veikta, ja paredzams, ka aktuālajiem jautājumiem būs liela ietekme uz bērna pašreizējo un turpmāko dzīvi.¹³

Labāko interešu noteikšanas elementi starpvalstu lietās

Labāko interešu izvērtējuma mērķis ir apkopot visus faktus, kas nepieciešami, lai pieņemtu lēmumu par jebkuras darbības, pasākuma vai lēmuma ietekmi uz bērnu un viņas vai viņa nākotni. Labāko interešu izvērtējumā jāaplūko turpmāk norādītie elementi.

- Bērna un visu pavadošo personu identitāšu noteikšana, kā arī viņu attiecību kvalitāte.
- Lietas izvērtējums, tostarp turpmāk norādītie komponenti.
 - Bērna uzklauššana.
 - Bērna situācijas, izcelsmes un vajadzību izvērtēšana.
 - Sociālās situācijas un ģimenes izvērtēšana.
 - Pierādījumu vākšana, tostarp tiesu ekspertīzes un intervijas ar bērnu.
 - Riska un drošības izvērtējumi.
 - Spējināšanas un spēcīnāšanas (*angļu val. empowerment*) atbalsta, prasmju, potenciālu un resursu kartēšana.

¹² Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 46. paragrāfs

¹³ Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 47. paragrāfs

- Dzīves projekta izstrāde.
- Detalizēts visu iespējamo lēmumu ietekmes uz bērnu izvērtējums.
- Ilgstoša risinājuma noteikšana.
- Ilgstošā risinājuma īstenošanas laikā turpināt veikt izvērtējumus ar pienācīgām pārbaudēm, pārskatīšanu un novērošanu; un, ja nepieciešams, pielāgojot ilgstoša risinājuma pasākumus atbilstoši bērna labākajām interesēm.

Izvērtējuma centrālā perspektīva ir attiecīgās meitenes vai attiecīgā zēna perspektīva. Tādēļ ir svarīgi ar bērnu nodibināt attiecības, kuru pamatā būtu uzticēšanās, un efektīvi sazināties meitenei vai zēnam saprotamā valodā. Ideālā situācijā izvērtējumā jāiesaista kvalificētu profesionāļu starpdisciplināra darba grupa.

Procesuālā aizsardzība labāko interešu noteikšanas procesā

Tā kā labāko interešu noteikšana ir formāls process, ir jāievēro noteiktas procesuālās prasības un dokumentācija, kas aprakstīta turpmāk.

- **Bērnām draudzīga informācija** viņam saprotamā valodā, lai bērns varētu formulēt viedokli un paust savus uzskatus.
- **Bērna tiesības paust savu viedokli un tā ņemšana vērā.** Jebkurā tiesiskā vai administratīvā procedūrā bērnam ir tiesības tikt uzklausītam un viņa viedoklim — ņemt vērā. Bērna vajadzību uzklaušanās process ir jādokumentē, skaidri aprakstot, kā bērna uzskati ir samērojami ar citiem uzskatiem un citiem informācijas avotiem. Saziņai ar bērnu jābūt efektīvai un sensitīvai pret bērnu, tai var būt nepieciešama kvalitatīva tulkošana un kultūras mediācija. Gadījumos ar bērniem, kam nav pavadoņa vai kas ir atšķirti, aizbildņa vai pārstāvja lomai ir būtiska nozīme, lai komunikācija starp bērnu un varas iestādēm būtu vieglāka.¹⁴ Tiesības tikt uzklausītam ietver arī tiesības tikt uzklausītam, ja lēmumu pieņemošā institūcija ir tiesa. Uzklaušanās jāveic bez aizkavēšanās, pret bērnu iejūtīgā veidā, kā arī tiesvedībā novēršot cietušo bērnu un liecinieku sekundāru viktimizāciju.¹⁵ Lai nodrošinātu bērna tiesības runāt un rēķinātos ar viņa viedokli, jāņem vērā bērna vecums, dzimums, izcelsme, bērna attīstības līmenis un attīstības spējas.
- **Kvalitātes interpretācija.** Bērniem, kuri nerunā galamērķa valsts valodā, ir tiesības saņemt tulkošanu. Tulkošanai ir jābūt pieejamai par velti un, ja tulki ir tieši iesaistīti, neitrālā formā.
- **Aizbildnība un pārstāvība.** Bērniem bez pavadoņa ir tiesības uz neatkarīgu pārstāvi vai aizbildni, kas ir kompetents un spēj pārstāvēt un aizstāvēt bērna labākās intereses.¹⁶
- **Juridiskā pārstāvība.** Gadījumos, kad bērna labākās tiesības formāli jānosaka tiesai vai citām kompetentām iestādēm, bērnam pienākas kompetenta juridiskā pārstāvniecība, juridiskā informācija un aizstāvība. Tiesvedībā vai administratīvos procesos, tostarp tajos, kas attiecas uz bērniem, kuri pieprasījuši patvērumu vai kuriem

¹⁴ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 90. paragrāfs

¹⁵ Bērnu tiesību komiteja; *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā; Informatīvais dokuments; Vispārējās diskusijas diena)*, 2012., 22.-23. lpp.

¹⁶ Bērnu tiesību komiteja; *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā; Informatīvais dokuments; Vispārējās diskusijas diena)*, 2012., 22.-23. lpp.

ir ģpaša aizsardzība kā noziegumos cietušajiem, būtiska nozīme ir juridiskajām konsultācijām, palīdzībai un pārstāvniecībai.¹⁷

- **Juridiskie apsvērumi.** Visiem lēmumiem jābūt dokumentētiem, detalizēti pamatoti, attaisnoti un izskaidroti. Jāizskaidro, kā lēmums ir piemērojams bērna labākajām interesēm un kā saskaņojami esošie apsvērumi, lai pieņemtu šādu lēmumu.¹⁸
- **Lēmumu izskatīšanas vai pārskatīšanas mehānismi.** Jāpastāv formāliem mehānismiem, lai varētu atkārtoti izskatīt vai pārskatīt lēmumus par bērna labākajām interesēm. Bērni ir jāatbalsta, lai viņi varētu piekļūt šiem mehānismiem un izmantot tos. Ir skaidri jānosaka, kādos gadījumos lietu vai lēmumu var atkārtoti izskatīt un pārskatīt, piemēram, ja ir jauni pierādījumi vai ja varas iestādes nav varējušas pirmo lēmumu izpildīt.¹⁹
- **Tiesības pārsūdzēt.** Labāko interešu noteikšanai jābūt pakļautai juridiskiem aizsardzības līdzekļiem. Bērniem ir jābūt iespējai pārsūdzēt augstākās instancēs vai tiesā, kā arī nepieciešamajam atbalstam, piemēram, juridiskajai palīdzībai vai pārstāvībai. Kamēr ilgst pārsūdzības procedūra, lēmuma izpilde jāatliek.²⁰ Par lēmumiem, kas attiecas uz bērna pārvietošanu vai atpakaļsūtīšanu uz citu valsti, starp lēmumu un lēmuma izpildi jābūt pietiekami ilgam laikam, lai bērns varētu iesniegt apelāciju vai pieprasīt lēmuma pārskatīšanu.

Sadarbība starp aģentūrām un daudznozaru līmenī, lai veiktu labāko interešu izvērtējumus un noteikšanu

Labāko interešu izvērtējumu un noteikšanas procesos nepieciešamas dažādu profesionālo grupu zināšanas un skatījums, lai iegūtu vienotu izpratni par bērna situāciju un izcelsmi. Obligāta ir uzticamu partnerību veicināšana, daudzu ieinteresēto personu un starpnozaru sadarbība gan valsts robežās, gan starpvalstu līmenī.

Lai nodrošinātu, ka procesā pienācīga uzmanība tiek veltīta bērna cilvēktiesībām un ka tās tiek uzskatītas par savstarpēji saistītām un nedalāmām, būtiska ir dažādu iesaistīto personu savstarpējās sadarbības stiprināšana un institucionalizēšana.

Sadarbība starp aģentūrām un daudznozaru līmenī

- **Tas nozīmē**, ka ierēdņi un profesionāļi ar dažādu izcelsmi darbojas kopā — bet centrā ir bērns —, lai konkrēto lietu izvērtētu, plānotu un pārvaldītu, kā arī lai lēmuma pieņemšanas procesā nodrošinātu informāciju.
- **Tas ietver** saziņu, informācijas apmaiņu un gadījumu apspriešanu starp dažādiem profesionāļiem un amatpersonām, iespējams, arī starp brīvprātīgo vai aprūpes sniedzēju, kas ir tiešā kontaktā ar konkrēto bērnu.

¹⁷ Bērnū tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 96. paragrāfs. Skatiet vēl:

European Council of Refugees and Exiles, [Right to Justice: Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children, Annex 1: Guiding principles for quality legal assistance for unaccompanied children](#) (Bēgļu un izsūtīto personu Eiropadome; Tiesības uz taisnīgumu: kvalitatīva juridiskā palīdzība bērniem bez pavadoņa, 1. pielikums: Kvalitatīvas juridiskās palīdzības pamatprincipi nepavadītiem bērniem), 2014.

¹⁸ Bērnū tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 97. paragrāfs

¹⁹ Bērnū tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 98. paragrāfs Apvienoto Nāciju Augstais komisārs bēgļu jautājumos, [UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child \(Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos vadlīnijas par bērna labāko interešu noteikšanu\)](#), 2008., 79. lpp.

²⁰ Bērnū tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013), 98. paragrāfs

- **Tam nepieciešama** uzticamas profesionālās partnerības un laika bāze, kopīga izpratne par galvenajiem jēdzieniem, termiņiem un definīcijām, katra partnera pilnvaru pārzināšana, skaidri noteiktas darba rutīnas, tostarp skaidri regulēta datu aizsardzība un konfidencialitāte, kā arī likumi par uzdevumu un vadības sadali, kas ideālā situācijā ir institucionalizētā kontekstā.
- **Tas ir svarīgi**, jo tam ir galvenā nozīme, lai labāk izprastu dažādus normatīvos aktus un regulas, kas attiecas uz bērnu, kā arī izprastu bērna situāciju, pieredzi, vajadzības un vēlmes.
- **Tas ir priekšnoteikums**, lai nodrošinātu līdzsvarotu un holistisku pieeju bērna labāko interešu izvērtēšanai un noteikšanai.
- **Tas palīdz nodrošināt**, ka par bērna viedoklis ietekmē katra profesionāļa vai amatpersonas darbību, vienlaikus līdz minimumam samazinot bērna interviju vai formālo noklausīšanās reižu skaitu.
- **Tas nodrošina iespējas** strādāt efektīvāk un lietderīgāk, īpaši gadījumos, kad pieeja bērnam ir ierobežota un uz bērnu vērsta, sniedzot bērnam nozīmīgas iespējas būt informētam un uzklausi, samazinot sekundārās viktimizācijas riskus izmeklēšanu un procedūru laikā, kā arī vienlaikus mazinot dažu profesionāļu vai aģentūru slodzi.
- **Ir būtiski** nodrošināt, ka lēmuma pieņemšanas procesi ir droši un apzināti un sniedz rezultātus, kuru pamatā ir tiesības un ilgtspējība.

Tiesības uz konsulāro palīdzību

Bērniem, kas atrodas ārpus pastāvīgās dzīvesvietas valsts, ir tiesības uz viņu valsti pārstāvošās vēstniecības vai konsulāta palīdzību. Konsulāta personālam var būt nozīmīga loma, atbalstot ārvalstīs esošu bērnu un palīdzot tam izveidot atbalstošus kontaktus un lietas nodošanu izskatīšanai, kā arī mobilizējot palīdzību. Konsulāta personāls var sazināties ar centrālajām varas iestādēm vai valsts saziņas punktiem, lai gadījumos, kuros ir iesaistīti bērni, iegūtu tehniska rakstura padomus, kā arī šajā jomā saņemtu informāciju un apmācību.

Baltijas jūras valstu darba grupa cīņai pret cilvēku tirdzniecību kopā ar Starptautisko Migrācijas organizāciju ir izstrādājušas [Rokasgrāmatu diplomātiskajām pārstāvniecībām un konsulārajiem darbiniekiem par palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem un viņu aizsargāšanu](#). Šajā rokasgrāmatā ir pārskats un viegli pieejama informācija konsulārajiem darbiniekiem par aizsardzības spēju stiprināšanu.

Pieklūve informācijai, tehniskā palīdzība un specializētās zināšanas

Daudzi starpvalstu bērnu aizsardzības gadījumi ir sarežģīti un grūti izvērtējami, jo īpaši ja ir veiktas kriminālas darbības, piemēram, ekspluatācija un cilvēku tirdzniecība, kā arī tad, ja nav pilnīgi skaidra bērna identitāte, attiecības un vēlmes. Lai efektīvi risinātu šādus gadījumus, ir svarīgi, lai būtu pieejamas zināšanas bērnu aizsardzībā, sociālajos jautājumos, ģimenes mediācijā, krimināltiesībās un drošības jautājumos, migrācijas jautājumos, kā arī tulkošanā un kultūras mediācijā.

Tomēr katrā pašvaldībā, īpaši mazpilsētās un lauku rajonos, var nebūt pieejamas īpašas zināšanas un pieredze sarežģītu jautājumu risināšanā. Tādēļ ir svarīgi, lai amatpersonām un profesionāļiem, kas strādā ar bērniem un to labā, būtu skaidrs, ar ko sazināties, lai iegūtu informāciju, tehnisko palīdzību un specializētas zināšanas.

Turpmāk norādīti daži galvenie kontaktpunkti, ar ko sazināties.

- Valsts iestādes, komisijas vai ombudu biroji, kas atbild par cilvēktiesībām vai konkrēti par bērnu tiesībām.
- Centrālās bērnu aizsardzības iestādes, kas nodibinātas saistībā ar dažādām tēmām un kas parasti ir saistītas ar Hāgas bērnu aizsardzības un starptautisko ģimenes tiesību konvencijām un Briseles II bis Regulu.
- Valsts migrācijas iestādes.
- Valsts ziņotāji vai novērotāji cilvēku tirdzniecības jautājumos.
- Lietā iesaistīto Starptautiskā sociālā dienesta valstu filiāles.
- NVO un bērnu tiesību aizstāvji, kas galveno uzmanību pievērš bērniem, kuri pārvietojas, un/vai bērniem, kas ir noziegumu upuri.
- Valsts institūcijas, kas atbalsta noziegumu upurus.
- Apvienoto Nāciju Starptautiskā Bērnu fonda (*UNICEF*) valsts vai reģionālie biroji, ANO Augstais komisārs bēgļu jautājumos (*UNHCR*) vai Starptautiskā migrācijas organizācija

Tiesību un interešu līdzsvars labāko interešu noteikšanā

Bērna labāko interešu izvērtēšanā un noteikšanā ir ietverts konkrētā bērna izvērtēšanas process un visu lēmuma pieņemšanai nepieciešamo elementu līdzsvarošana. Šajā procesā var būt jāapsver dažādi elementi un daži no tiem var savstarpēji konkurēt vai būt pretstatā.

- Iespējamie konflikti jārisina, izskatot katru atsevišķo gadījumu. Varas iestādēm un lēmuma pieņēmējiem jāatceras: tas, ka bērna labākās intereses tiek ņemtas vērā, ir primārais apsvērums un nozīmē to, ka bērna interesēm ir augsta prioritāte un tās nav tikai viens no vairākiem apsvērumiem. Tāpēc lielāka nozīme ir jāpiešķir tam, kas bērnam ir vislabāk piemērots. Kaitējuma iespējamība atsver citus faktorus.
- Bērna tiesības uz to, ka viņu audzina viņas vai viņa vecāki, ir pamatprincips.
- Bērna labākās intereses parasti var sasniegt ar viņa vai viņas ģimeni, izņemot gadījumus, kad ir bažas par drošību.
- Bērna izdzīvošanu un attīstību parasti vislabāk nodrošina kontakta saglabāšana ar ģimeni un bērna sociālo un kultūras tīklu.
- Nozīme piešķirama jautājumiem, kas saistīti ar veselību, izglītību un neaizsargātību.
- Par svarīgām uzskatāma bērna situācijas nepārtrauktība un stabilitāte.²¹

Bērnu, kas pārvietojas, attīstības veicināšana

Bērna tiesības uz dzīvi, izdzīvošanu un attīstību ir aprakstītas [Bērna cilvēktiesību konvencijas](#) 6. pantā. Šīs tiesības attiecas uz izdzīvošanu, drošību un veselību kā priekšnoteikumu bērna fiziskajai, psihiskajai, garīgajai, morālajai, intelektuālajai, kognitīvajai, emocionālajai un sociokulturālajai attīstībai.²²

²¹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, United Nations Children's Fund, *Safe and Sound, What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe (Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu Fonds; Droši un veselīgi; Ko valstis var darīt, lai bērniem bez pavadoņa un atšķirti bērniem Eiropā ievērotu labākās intereses)*, 2014., 43. lpp.

²² Šī sadaļa nozīmīgi pamatota UNHCR Guidelines on the Formal Determination of the Best Interests of the Child (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos Vadlīnijas par bērna labāko interešu formālu noteikšanu*), 36. lpp.

Izvērtējot bērna attīstības vajadzības, jāņem vērā turpmāk norādītie faktori (ar atsauci uz ANO Konvencijas par bērnu tiesībām attiecīgajiem pantiem).

- Tiesības saglabāt viņas vai viņa identitāti, tostarp nacionalitāti, vārdu un ģimenes attiecības (8. pants).
- Bērna aprūpes un audzināšanas nepārtrauktība, ņemot vērā bērna etnisko, reliģisko, kultūras un valodas izcelsmi (20. pants).
- Bērna tiesības iegūt augstvērtīgāko pieejamo veselības aizsardzību (24. pants).
- Katra bērna tiesības uz tādu dzīves līmeni, kas atbilst bērna fiziskajai, intelektuālajai, garīgajai, morālajai un sociālajai attīstībai (27. pants).
- Izglītības pieejamība (28. un 29. pants).
- Bērna tiesības uz atpūtu un brīvo laiku, iesaisti rotaļās un atpūtas pasākumos, kas atbilst viņas vai viņa vecumam (31. pants).

Bērna aprūpes kvalitātei ir tieša ietekme uz viņas vai viņa attīstību. Tādēļ bērna attīstības tiesību un vajadzību veicināšana nozīmē sniegt bērnam iespēju augt viņa vai viņas izcelsmes ģimenē vai uz ģimenes bāzes veidotā vai ģimenei līdzīgā alternatīvās aprūpes vietā atkarībā no tā, kas atbilst bērna labākajām interesēm. Izvērtējot bērna attīstības vajadzības, īpaša uzmanība ir jāpievērš aprūpes kārtībai, kā arī pieejai kvalitatīviem veselības aprūpes un izglītības pakalpojumiem.

Saziņa ar bērniem labāko interešu izvērtēšanas un noteikšanas procesā

Atbilstoši Bērnu tiesību konvencijai bērniem ir tiesības paust savu viedokli visos jautājumos, kas uz viņiem attiecas, un atkarībā no bērna vecuma un brieduma pakāpes bērna viedoklim ir piešķirama nozīme (12. pants). Šis jautājums tiek līdzvērtīgi piemērots bērnu līdzdalībai sociālajos un politiskajos jautājumos, kā arī tiesu un administratīvajos procesos. Bērna tiesības būt uzklaustāms atspoguļo bērnu aģentūras koncepciju, jo bērni tiek uzskatīti ne tikai par ievainojamām personām, kas īpaši jāaizsargā, bet arī par informētiem lēmuma pieņēmējiem, tiesību turētājiem un aktīviem sabiedrības pārstāvjiem.

Ieteikumi uzticēšanās radīšanai un lai nodrošinātu, ka bērniem ir nozīmīgas iespējas izteikt savu viedokli un tik sadzirdētiem, ir norādīti turpmāk.

- Izrādiet, ka rūpējaties par bērnu un respektējat viņu kā personību.
- Meitenei vai zēnam jautājiet, kā viņai/viņam klājas, kā viņš vai viņa jūtas savā apmešanās vietā un vai viņai vai viņam kaut kas ir nepieciešams.
- Iesaistieties vieglā sarunā ar bērnu par ikdienas jautājumiem.
- Izrādiet empātiju un paudiet labvēlīgas izjūtas; runājiet ar bērnu par viņai/viņam svarīgām lietām, kas viņu interesē.
- Jūtiel, vai bērns, ar jums runājot, jūtas droši; nomieriniet viņu un radiet priekšstatu, ka bērns kontrolē notiekošo.
- Izveidojiet bērniem draudzīgu tikšanās telpu, kaut vai izmantojot nelielus papildpiederumus un žestus.
- Iepazīstiniet ar sevi un izskaidrojiet savas profesionālās funkcijas.

- Izskaidrojiet jūsu tikšanās mērķi un iemeslu, kādēļ jūs runājat ar bērnu un kas notiks pēc tam.
- Atvēliet pietiekami daudz laika, lai runātu ar bērnu un klausītos.
- Ja nepieciešams, nodrošiniet, lai būtu pieejama kvalitatīva tulkošana un kultūras mediācija.
- Atvēliet laiku, lai bērns pārdomātu jūsu sniegto informāciju, aptvertu to. Ja nepieciešams un ir atbilstoši, atkārtoti tiecieties arī otro vai trešo reizi.
- Jautājiet bērnam, vai viņa/viņš ir izpratis informāciju un lai viņa/viņš izstāsta, ko ir sapratis, kā arī atvēliet laiku, lai jūs varētu uzdot nepieciešamos jautājumus.

Vecumam sensitīva komunikācija

Gadījumos ar jaunākiem bērniem vai bērniem ar traucētām kognitīvajām spējām bērna piedalīšanos var veicināt, izmantojot atbilstošas saziņas metodes, piemēram, zīmēšanu vai spēlēšanos, novērojot bērna uzvedību, sazinoties ar ģimenes locekļiem, aprūpes personālu un vidi. Valodas pielāgošanai bērna vecumam un attīstības līmenim ir obligāta nozīme, lai nodrošinātu, ka bērns var saprast apspriežamos jautājumus, kā arī paust savas izjūtas un uzskatus.

Dzimumu apsvērumi, īstenojot tiesības tikt uzklausiņam

Dažām meitenēm un zēniem var būt svarīgi, vai viņu intervē vīrietis vai sieviete. Tas pats attiecas uz tulkošanu, kultūras mediatoru, aizbildni vai aprūpes personālu. Dzimuma nozīme ir atkarīga no bērna iepriekšējās pieredzes ar vīriešiem un sievietēm savās mājās un sabiedrībā, ceļojuma laikā vai galamērķa vietās. Liela nozīme ir arī tradicionālajām dzimuma lomām un attiecībām. Bērna dzimumidentitāte ir jārespektē.

Tiesu ekspertīzes intervijas

Intervētājs var veicināt bērna atklātību, piešķirot prioritāti atvērtajiem jautājumiem, izvairoties no slēgtiem un konkrētiem jautājumiem, uzvedinošiem apgalvojumiem un jautājumiem. Ir īpaši svarīgi, lai intervētājam būtu neitrāla attieksme — lai viņš ir atvērts un empātisks, vienlaikus izvairoties no kritikas un konfrontācijas. Tas pats attiecināms uz tulkus, kuriem jāpārzina šī informācija, lai atbilstoši piemērotu intervijas stilu un attieksmi.

Bērna uzklausišana izmeklēšanās un tiesvedībā

Pamatlikums ir tāds, ka bērniem, kas ir nozieguma upuri, kriminālās izmeklēšanas un tiesvedības laikā ir tiesības tikt pasargātiem no kaitējuma un sekundāras viktimizācijas turpmāk norādītajā veidā.

- Bērniem, kas ir nozieguma upuri, izmeklēšanas, apsūdzības un tiesas laikā ir tiesības būt pasargātiem no nevajadzīgas interviju atkārtotības.
- Lai bērnam, kas ir upuris vai liecinieks, nevajadzētu liecināt atklātā tiesā un lai izvairītos no vizuāla kontakta starp upuriem, lieciniekiem un apsūdzētajiem, var lietot video ierakstītas intervijas vai citas atbilstošas komunikāciju tehnoloģijas.

- To bērnu intervēšana, kas ir upuri, jāveic īpaši apmācītiem profesionāļiem un, ja tas ir iespējams, visas bērna intervijas jāveic vienam cilvēkam,
- Intervijas veicamas bērnam draudzīgā vidē.
- Bērna mājas modelis²³ ir laba prakse kriminālistikas interviju veikšanai un pierādījumu iegūšanai no bērniem, kas ir nozieguma upuri.

Kvalitatīva tulkošana un kultūras mediācija

Patvēruma meklēšanas procedūrās un kriminālās izmeklēšanās tulki var ietekmēt informācijas vākšanas procesu, jo viņi iespaido bērna izpausto datu izpratni un uztveri. Neprecīzs tulkojums var ietekmēt bērna liecību līdz pat tādai pakāpei, ka lēmumi tiek pieņemti, pamatojoties uz nepareizu informāciju. Tas attiecas ne tikai uz satura tulkojumu, bet arī bērna stilu un semantiskajām izvēlēm un to, kā tulks tos atspoguļo.²⁴

Papildus apmācībai un kvalificētu tulku algošanai ir svarīgi, lai tiktu nodrošināti turpmāk norādītie apstākļi.

- Skaidra izpratne par to, kura varas iestāde ir atbildīga par tulkošanas nodrošināšanu.
- Ja bērns nepārvalda intervijas oficiālo valodu, tulka piedalīšanās ir obligāta.
- Neizmantojot neformālu tulku, piemēram, ģimenes locekļu, citu bērnu, citu patvēruma meklētāju vai personāla, palīdzību.
- Ja kvalificēts un piemērots tulks nav pieejams uz vietas, izmantot tulkošanu pa telefonu. Lai sensitīvās lietās aizsargātu bērna privātumu un ja nepieciešamajā valodā runājošā diaspora galamērķa valstī ir īpaši maza, priekšroka dodama tulkošanai no attāluma.
- Apmācīt tiesībsardzības iestāžu darbiniekus, imigrācijas amatpersonas un citus intervētājus, kā arī tulkus par to, kā sadarboties saistībā ar bērnu interviju.
- Izstrādāt standarta procedūras, ņemot vērā tulkošanas un konfidencialitātes likumu kvalitāti un ētiskos standartus.
- Apmācīt tulkus, lai viņi varētu darboties arī kā kultūras mediatori.

Soli pa solim: starpvalstu sadarbība ilgtspējīga risinājuma atrašanai

Lai identificētu bērnu bez nacionalitātes un izvērtētu viņas vai viņa situāciju, ir jāveic turpmāk norādītās pārbaudes un izvērtējumi.

- Informācijas ievākšana no dažādiem avotiem un lietas izvērtējums, tostarp bērna izcelsmes, stāsta un statusa identifikācija.

²³ Bērna mājas modelis vienā ēkā nodrošina daudznozaru pakalpojumus bērniem, kas ir upuri. Modelis ir starptautiski atzīts un novērtēta laba prakse. Bērna mājas personāls veic tiesu ekspertīzes intervijas ar bērniem, kas ir upuri un nozieguma liecinieki, kā arī ar bērniem, kas, iespējams, ir tikuši ļaunprātīgi izmantoti. Tas var profesionāļiem palīdzēt izstrādāt pret bērniem ievērojamu un uz bērnu vērstu pieeju, lai intervētu bērnus, kas ir patvēruma meklētāji un kas ir cilvēku tirdzniecības upuri. Skatīt šeit: PROTECT 1. ekspertu tikšanās, Stokholma, 2014., Bragi Guðbrandson, Government Agency for Child Protection, Iceland (Valsts bērnu aizsardzības aģentūra, Islande).

²⁴ PROTECT 2. ekspertu tikšanās, Rīga, 2014. gada maijs, Ann-Christin Cederborg prezentācija, Stokholmas Universitāte. Skatiet arī: Crawley, Heaven, [Working with Children and Young People Subject to Immigration Control](#), Guidelines for best practice, Second Edition, Immigration Law Practitioners' Association (Darbs ar bērniem un jauniešiem imigrācijas kontrolē; Labas prakses vadlīnijas; Otrais izdevums; Imigrācijas likuma praktizētāju asociācija), 2012.

- Jurisdikcijas pār bērnu noteikšana (ja atbilstoši un ja tā piemērojama).
- Aizbildnība un pārstāvība.
- Ģimenes izsekošana.
- Ģimenes izvērtēšana.
- Riska un drošības izvērtējumi.
- Resursu, prasmju, noturības un potenciālu izvērtēšana.

Kamēr tiek veikta šī izvērtēšana, bērnam ir tiesības saņemt kvalitatīvu aprūpi un aizsardzību.

Bērnu, kas pārvietojas, aprūpes kvalitāte

Bērniem, kas pārvietojas, aprūpes kvalitātes izstrādāšanai svarīgs atsaucis punkts ir nacionālā bērnu aizsardzības sistēma. Starpvalstu gadījumos ir svarīgi pārvaldīt atbilstoši tiem pašiem kvalitātes standartiem un principiem, kas tiek piemēroti gadījumos valstī, kad bērniem nepieciešama aizsardzība. Tostarp ir turpmāk norādītie ar atsauci uz attiecīgajiem Bērnu tiesību konvencijas pantiem.

- Tiesības netikt diskriminētiem (2. pants).
- Visaptverošs princips par bērna labākajām interesēm (3. pants).
- Tiesības uz dzīvi, izdzīvošanu un attīstību (6. pants).
- Tiesības tikt uzklautam un viņa/viņas viedoklim — ņemtam vērā (12. pants).
- Aprūpes vienlīdzība.
- Aprūpes ētika.
- Aprūpes stabilitāte un pastāvība, kamēr bērns atrodas valstī.
- Aprūpes nepārtrauktība galamērķa valstī un kad bērns tiek pārvietots vai sūtīts atpakaļ uz citu valsti.

Cilvēktiesību pamatprincips: piekļuve teritorijai

Kad robežpunktos bērnu identificē ar vai bez identitātes dokumentiem, valsts varas iestādēm ir jāpiešķir viņam piekļuve valsts teritorijai un attiecīgajām atbalsta vai uzņemšanas struktūrām. Piekļuves nodrošināšana teritorijai nozīmē, ka bērnu nedrīkst aizturēt imigrācijas aizturēšanas punktos uz robežas, ostās vai lidostās un ka bērns ir jāreģistrē un jānosūta bērnu aizsardzības un imigrācijas varas iestādēm atbilstoši pirmajam kontaktpunktam ierašanās valstī. Šis imperatīvs izriet no valstu pienākuma strauji identificēt bērnu, kam nepieciešama aizsardzība, nodrošināt piekļuvi patvēruma pieprasīšanas procedūrai un katram bērnam veikt labāko interešu izvērtējumu un noteikšanu.²⁵

²⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija; 1., 3., 20. un 22. pants Apvienoto Nāciju Organizācijas 1956. gada konvencija par bēgļu statusu Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 20. paragrāfs un VI nodaļa Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 20. paragrāfs Bērnu tiesību komiteja, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā, Informatīvais dokuments, Vispārējās diskusijas diena)*, 2012., 10. lpp.

Identifikācija

Lai labāko interešu izvērtēšanas gaitā izvērtētu bērna identitāti, nepieciešama informācija par bērna nacionalitāti, audzināšanu, etnisko, kultūras un lingvistisko izcelsmi. Vēl izvērtējumā jānosaka ar bērna identitāti un izcelsmi saistītas īpašas neaizsargātības un aizsardzības nepieciešamība.²⁶

Identifikācijas izvērtējumā var būt jāpārbauda bērna vārds un vecums, ģimenes attiecības, kā arī bērna pārvietošanās apstākļi. Identifikācijas procesa vajadzībām var būt jāizvērtē arī attiecību raksturs starp bērnu un pavadošām personām. Daudzos gadījumos identifikācijas izvērtēšanai nepieciešama saziņa un informācijas apmaiņa starp galamērķa un izcelsmes valstīm.

Ja personai nav identitātes dokumentu vai ja ir šaubas, vai persona ir bērns, reizēm tiek veikta vecuma izvērtēšana. Tomēr zināms, ka vecuma izvērtēšanā ir liela kļūdas iespējamība. Šābu gadījumā, ja personas vecums nav skaidrs, ir jāpieņem, ka viņam ir mazāk par 18 gadiem, jāpārsūta uz bērnu aizsardzības dienestiem un viņam jānozīmē aizbildnis.²⁷

Personas vecuma noteikšana ir nozīmīga vairāku iemeslu dēļ.

- Vecums nosaka, vai persona ir “bērns” un tādēļ uz viņu attiecināmas ANO Konvencijas par bērnu tiesībām un valsts likumu noteiktās tiesības, kas attiecas uz bērniem.
- No vecuma ir atkarīgs, vai persona tiks nosūtīta uz patversmēm un atbalsta dienestiem, ne tikai lai pieaugušie un bērni tiktu izmitināti dažādās vietās, bet arī tādēļ, ka par jaunākiem bērniem un pusaudžiem var būt atbildīgas dažādas varas iestādes.
- Vecums ir būtisks faktors, pieņemot lēmumu par aizbildņa iecelšanu, bērna tiesībām iegūt darbu un legālu nodarbinātību, kā arī kriminālatbildību.
- Vecums ir noteicošais, lai bērns varētu izmantot savas tiesības atbilstoši valsts likumiem, lai tiktu uzklauts un lai viņa viedokli ņemtu vērā, tostarp juridiskajās un administratīvajās procedūrās, lai darbotos kā procesā iesaistītā puse, lai pastāvīgi pārsūdzētu lēmumus un lai piekļūtu juridiskajai palīdzībai un pārstāvniecībai.
- Vecumam ir nozīme, ja bērniem tiek piešķirts īslaicīgas aizsardzības statuss (“uzturēšanās atļauja”), līdz viņiem paliek 18 gadi.

Lai gan daudzos gadījumos personas vecumam ir būtiska nozīme, ir jautājums, cik liela prioritāte tam piešķirama. No cilvēktiesību viedokļa un ņemot vērā nepārtrauktības un aprūpes stabilitātes nozīmi, būtiska ir ilgtermiņa perspektīva, kas atbalsta jaunā cilvēka attīstību, kļūstot par pieaugušu cilvēku, un neatkarību, tostarp arī atgriešanās kontekstā.

Vecuma izvērtējumi

²⁶ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005); 20. paragrāfs Bērnu tiesību komiteja, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion* (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā; Informatīvais dokuments; Vispārējās diskusijas diena), 2012., 10. lpp.

²⁷ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 31. paragrāfs UNICEF Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking, par. 3.2. Separated Children in Europe Programme, Statement of Good Practice (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskā Bērnu fonda Pamatnostādnes bērnu tirdzniecības upuru aizsardzībai, 3.2. paragrāfs. Atšķirtu bērnu Eiropā programma, labas prakses ziņojums*), 2009., 25. lpp.

Ja ir nepieciešams vecuma izvērtējums, tam jābūt multidisciplināram un jāņem vērā bērna izcelsme un izcelšanās apstākļi, vienlaikus neapdraudot personas fizisko identitāti un respektējot viņas vai viņa cieņu.²⁸ "Multidisciplinārs" nozīmē to, ka viena varas iestāde, kas ideālā variantā ir sociālie dienesti, uzņemas izvērtēšanas vadību un, lai pieeja būtu vienota, vienlaikus izvairoties no nevajadzīgām intervijām ar bērnu vai dažādu aģentūru veiktu izmeklēšanu, iesaista visas pārējās atbilstošās lietā iesaistītās aģentūras.

Vecuma izvērtēšanas procedūrai ir jāietver personas uzklauššana, kas tiek veikta attiecībā uz bērnu un dzimumu iekļūstīgā veidā ar personas informēšanu. Kultūras jautājumiem, vides un dzīves apstākļiem, kā arī individuālajai fiziskajai, psiholoģiskajai un kognitīvajai attīstībai ir spēcīga ietekme uz to, kā tiek uztverts jauns cilvēks. Dažās kultūrās bērni, kuriem nav 18 gadu, tiek uzskatīti par pieaugušiem, kolīdz viņi izpilda iesvētīšanas rituālu, neatkarīgi no bioloģiskā vecuma, un viņu uzvedība var šķist ļoti nobriedusi. Slikti dzīves apstākļi, uzturs un higiēna bērniem, kuru dzīves kontekstu raksturo nabadzība, var izraisīt palēninātu augšanu un attīstību. Tādēļ fiziska izmeklēšana, visdrīzāk, nesniegs ticamus rezultātus.

Personai, kurai jāveic vecuma izvērtējums, ir jāsaņem atbalsts no aizbildņa vai citas kompetentas atbalsta personas. Persona ir jāinformē par procedūru un rezultātu ietekmi. Ir jābūt arī iespējai un pieejamam vajadzīgajam atbalstam, lai pārsūdzētu izvērtējuma rezultātus, un ir jāpiemēro kļūdas robežvērtības, apšaubot rezultātus indivīda labā.²⁹

Aizbildņu un pārstāvju loma, veicinot bērna, kam nav nacionalitātes, labākās intereses

Speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonām nozīmīgas kontaktpersonas ir aizbildņi, jo viņi pārstāv un nodrošina bērna labākās intereses. Viņi atbalsta arī bērna saziņu ar varas iestādēm un pakalpojuma sniedzējiem. Tādēļ darbiniekiem, ierēdņiem un pakalpojumu sniedzējiem ir jāiesaista aizbildņi aprūpes plānošanas un lēmumu pieņemšanas procesos, veicot noklausīšanos, kas attiecas uz imigrācijas jautājumiem un to pārsūdzību, kā arī uz visiem pārējiem jautājumiem, kas attiecas uz bērna lietu. Aizbildņa vai pārstāvja pilnvaras parasti neietver juridiskās konsultācijas. Tādēļ bērniem, kuri ir iesaistīti administratīvā vai tiesiskā procesā, tostarp patvēruma meklēšanas procesos, ir nepieciešams arī jurists un juridiskā palīdzība.³⁰

Kad bērns tiek pārvietots uz citu patversmi, uzņemšanas centru vai audžuģimeni, par prioritāti uzskatāma aizbildnības sistēmas nepārtrauktība. Lai būtu iespējama efektīva komunikācija ar bērnu, var būt jāizmanto kvalitatīvi tulkošanas pakalpojumi.

Aizbildņiem ir svarīga nozīme atpakaļsūtīšanas procedūrās. Speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonām atgriešanās laikā jānodrošina aizbildnības

²⁸ Separated Children in Europe Programme, Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe (Atšķirtu bērnu Eiropā programma; Nostājas dokuments par vecuma izvērtējumu saistībā ar nošķirtiem bērniem Eiropā), 2012., 7.-8. lpp.

²⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos UNHCR Guidelines on Unaccompanied and Separated Children Seeking Asylum (Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos; Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos vadlīnijas par bērniem bez pavadoņa un nošķirtiem bērniem, kas meklē patvērumu), 1997. UNICEF, [Age Assessment: A technical note \(Apvienoto Nāciju Starptautiskais Bērnu fonds, Vecuma izvērtējums: tehniska piezīme\)](#). UNHCR Guidelines on International Child Protection: Child asylum claims (Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos vadlīnijas par starptautisku bērnu aizsardzību: bērnu patvēruma pieteikumi), 2009. Separated Children in Europe Programme: Statement on Good Practice and Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe. (Atšķirtu bērnu Eiropā programma: Labas prakses apliecinājums un Nostājas dokuments par vecuma izvērtējumu atšķirtu bērnu Eiropā kontekstā). ES 2011 Direktīva pret cilvēku tirdzniecību, 13.2. pants. ES Patvēruma procedūru direktīva, 25.5. pants. BTK Vispārējais komentārs Nr. 6, 31(i). paragrāfs UNICEF and UNHCR Safe and Sound (Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais Bērnu fonds un Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, Drošs un vesels), 34. lpp. UNICEF Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking (Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskā Bērnu fonda Pamatnostādnes bērnu tirdzniecības upuru aizsardzībai), 3.1.2. paragrāfs. European Asylum Support Office, [Age Assessment Practice in Europe \(Eiropas patvēruma atbalsta birojs, Vecuma izvērtēšanas prakse Eiropā\)](#) 2013.

³⁰ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 33., 36. paragrāfs.

nepārtrauktība, nodrošinot saziņu starp galamērķa valstu aizbildņiem, kā arī aizbildnības nodošanu starp valstīm.³¹

Datu aizsardzība un konfidencialitāte³²

speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonām jāievēro stingri datu aizsardzības un konfidencialitātes likumi un jārespektē bērna tiesības uz privātumu. Tomēr bieži galamērķa valstīs vai starp valstīm ir jādalās ar informāciju par bērnu ar citām amatpersonām vai profesionāļiem.

Turpmāk norādīti pamatprincipi personas datu apstrādes procesa virzīšanai. Personas datiem ir jāatbilst šādām prasībām:

- tiem jābūt sniegtiem ar informētu piekrišanu;
- tiem jābūt godīgi un likumīgi apstrādātiem;
- tiem jābūt iegūtiem tikai skaidri noteiktu un likumīgu iemeslu dēļ;
- tiem jābūt atbilstošiem, būtiskiem un ne pārmērīgiem attiecībā uz mērķi, kura dēļ tie tiek apstrādāti;
- tiem jābūt precīziem un atjauninātiem;
- tos nedrīkst glabāt ilgāk kā konkrētajam mērķim nepieciešams;
- tiem jābūt apstrādātiem saskaņā ar datu subjektu tiesībām, kas nosaka attiecīgās personas tiesības piekļūt datiem un labot tos;
- tiem jābūt atbilstoši aizsargātiem, kas nosaka atbilstošus tehniskos un organizatoriskos drošības pasākumus pret neapstiprinātu vai nelikumīgu personas datu apstrādi;
- tos nedrīkst pārvietot ne uz vienu valsti vai teritoriju, kas atrodas ārpus Eiropas Savienības vai Eiropas Ekonomiskās Zonas bez atbilstoša datu subjektu tiesību un brīvību aizsardzības pakāpes.

Patvēruma meklētāju gadījumā, noskaidrojot informāciju izcelsmes valstī vai to pārsūtot uz izcelsmes valsti, ir jāievēro konfidencialitātes noteikumi. Varas iestādes, kas saņem un izvērtē patvēruma meklēšanas pieteikumu, nedrīkst informēt pieteicēja izcelsmes valsts varas iestādes par patvēruma pieteikumu, kā arī nedrīkst nodot jebkādu informāciju pieteicēja izcelsmes valstij. Konfidencialitātes noteikumi attiecas arī uz saziņu ar izcelsmes valstīm, kas tiek uzskatītas par drošām. Kad patvēruma meklēšanas pieteikums ir noraidīts un visi tiesiskās aizsardzības līdzekļi ir izmēģināti, galamērķa valsts drīkst sniegt izcelsmes valstij ierobežotus personas datus, lai atgriešanās process noritētu vieglāk. Tas var būt nepieciešams, ja personai nav derīgu identitāti apliecināšu dokumentu. Tomēr izcelsmes valsts varas iestādēm nedrīkst atklāt, ka persona ir pieteikusies uz patvērumu.³³

³¹ Fonseca, Ana, Anna Hardy and Christine Hardy, Unaccompanied migrant children and legal guardianship in the context of returns: The missing links between host countries and countries of origin, International Organisation of Migration, Children on the Move (*Migrantu bērni bez pavadņa un aizbildnība atgriešanās kontekstā: trūkstošās saiknes starp mītnes valstīm un izcelsmes valstīm; Starptautiskā Migrācijas organizācija; Children on the Move*), 2013., 45.-61. lpp., 47., 53. lpp.

³² Šajā sadaļā pamatā izmantoti dati no Philip Ishola, Independent Child Protection, Human Trafficking, Human Rights Consultant, UK (*Philip Ishola, konsultants neatkarīgas bērnu aizsardzības, cilvēku tirdzniecības un cilvēktiesību jomās, Apvienotā Karaliste*), un Aigas Balodes, Latvijas Datu valsts aizsardzības izpilddirektore, lekcijām no 4. PROTECT ekspertu tikšanās Rīgā, 2014. gada novembrī. Skatiet arī: KOK e.V., Data Protection Challenges in Anti-Trafficking Policies, [A practical guide](#) (KOK e.V., *Datu aizsardzības izaicinājumi politikās pret cilvēku tirdzniecību; praktiska rokasgrāmata*), 2015.

³³ Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs, Asylum Processes, Fair and Efficient Asylum Procedures, Global Consultations on International Protection, EC/GC/01/12 (*Patvēruma procesi, godīgas un efektīvas patvēruma procedūras, Globālā apspriede par starptautisko aizsardzību, EK/GC/01/12*), 2001. gada 31. maijs, 50. (m) paragrāfs. EK Patvēruma procedūru direktīva, 2013/32/EU, 52. apsvēruma un 48. pants.

Informācijas avoti

Izvērtējumi, kas tiek izmantoti labāko interešu noteikšanā, ir jāpamato ar dažādiem informācijas avotiem, kas jāapliecina un savstarpēji jāpārbauda, lai iegūtu drošticamu izpratni par bērna situāciju un izcelšanos.

- **Centrālais informācijas avots ir bērns.** Visa pamatā ir bērna stāsta, izcelšanās, uzskatu, vajadzību un mērķu uzklaustīšana un ņemšana vērā.
- Ir jāuzklausā **dažādas izcelsmes profesionāļu** zināšanas un uzskati, lai ņemtu vērā viņu perspektīvas, ekspertu pārskatus un viedokļus, tostarp jautājumos par bērna vēsturi un veselības, izglītības, aprūpes, aizsardzības un attīstības vajadzībām.
- Ir jāiegūst un jāizskata informācija par bērna pieredzēm ceļojuma laikā, kā arī izceļošanas iemesli un apstākļi. Nozīmīgi informācijas avoti var būt **izcelsmes un tranzīta valstu valsts un vietējās varas iestādes**. Sazinoties ar tranzīta un izcelsmes valstu varas iestādēm, galamērķa valsts profesionāļiem un amatpersonām, ir jāpārlicinās, vai šī saziņa tiek veidota saskaņā ar bērna labākajām interesēm un ievērojot konfidencialitātes likumus, īpaši attiecībā uz bērniem, kas ir pieprasījuši patvērumu.
- Vēl viens svarīgs informācijas avots ir **ģimenes izsekošana un izvērtēšana**. Valsts centrālās varas iestādes, ministrijas, reģionālie vai vietējie sociālie dienesti, kā arī izmantojot starptautiskos tīklus, piemēram, Starptautisko Sarkanā Krusta komiteju, Starptautisko Sociālo dienestu vai Starptautisko Migrācijas organizāciju, nodibinātie kontakti var nodrošināt būtisku informāciju. Dažos gadījumos vietējie sociālie dienesti tieši sazinās ar tādiem pašiem dienestiem bērna izcelsmes valstī. Ievācot un sniedzot informāciju šiem avotiem, ir jāievēro valsts datu aizsardzības likumi un tiesību akti, kā arī visi konfidencialitātes jautājumi, kas ir saistīti ar patvēruma pieprasīšanas procedūru.
- Ir jāizstrādā **bērnā un dzimšanā specifiska izcelsmes valsts informācija** un tā jāizmanto, jo ir ļoti svarīgi atpazīt bērnam specifiskos vajāšanas veidus. Informācija par izcelsmes valsti ir pieejama arī valstu migrācijas varas iestādēs un to pārstāvēniecībās, kā arī Eiropas Patvēruma atbalsta birojā, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskajā Bērnu fondā un pie Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos.³⁴
- Civilos vai kriminālos jautājumos lietās, kurās iesaistītas tiesībaizsardzības izmeklēšanas, svarīgi informācijas avoti ir **tiesībaizsardzības iestādes**. Eiropols (*Europol*), Interpols (*Interpol*) un vietējās policijas sadarbības koordinatori ir svarīgākie saziņas punkti, veicot informācijas pieprasījumus tiesībaizsardzības iestādēm starptautiskās lietās.
- Ja lietā ir iesaistīta starpvalstu lieta, ko tiesa ir izskatījusi citā valstī, tiesnešiem var būt

³⁴ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 75. Paragrāfs; Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, [Guidelines on International Protection, Child Asylum Claims](#) (*Vadlīnijas par starptautisko aizsardzību bērnu patvēruma pieņemšanai*), 2009., 11. paragrāfs.

nepieciešama piekļuve **vietējam un starptautiskajam tiesnešu tīklam.**

Ģimenes izsekošana un ģimenes saišu atjaunošana

Ģimenes izsekošana ir pirmais solis, lai atjaunotu kontaktu starp nepavadītu bērnu un viņas vai viņa izcelsmes ģimeni. Tas ir arī bērna ģimenes situācijas izvērtēšanas priekšnoteikums.

Ģimenes izsekošanu var sākt pēc bērna pieprasījuma vai pēc varas iestāžu iniciatīvas. Ģimenes izsekošana ir jāveic ar bērna informētu piekrišanu un pirms procesa sākšanas ir jāuzklausā bērna uzskati par ģimenes izsekošanu. Ja bērns nevēlas sākt ģimenes izsekošanu, ir jāveido dialogs ar bērnu, lai izprastu viņa pozīciju. Ģimenes izsekošanu drīkst veikt tikai tad, ja tas ir bērna labākajās interesēs. Tas nozīmē: ir paredzams, ka ģimenes izsekošana un ģimenes saiņu atjaunošana nekādā veidā nekaitēs bērnam vai ģimenei vai neizraisīs citas nevēlamas blakusparādības.

Atbilstoši ģimenes situācijai un viņu migrācijas vai pārvietošanas vēsturei, ģimenes izsekošanu var veikt bērna izcelsmes valstī vai jebkurā citā valstī, uz kuru ģimene ir migrējusi, kas atrodas Eiropas Savienībā vai trešajās valstīs. Izsekojot ģimeni, speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonas var pieprasīt starptautisko organizāciju palīdzību, piemēram, Starptautiskā Sociālā dienesta (*International Social Service*) vai Sarkanā Krusta vietējas nodaļas.

Gadījumos, kad nepavadīti bērni no trešajām valstīm meklē patvērumu Eiropas Savienības dalībvalstī, vadlīnijas ģimenes izsekošanai valstī, kurā tiek apstrādāts bērna patvēruma pieteikums, vai trešajā valstī ir aprakstītas [ES Uzņemšanas nosacījumu direktīvā](#). Abos gadījumos ģimenes izsekošana jāsāk pēc iespējas ātrāk, kolīdz iesniegts starptautiskās aizsardzības pieteikums, vienlaikus aizsargājot bērna labākās intereses. Gadījumos, kad var būt apdraudēta bērna un viņas vai viņa tuvu radnieku dzīvība vai integritāte, ģimenes izsekošana jāveic konfidenciāli, lai neapdraudētu bērna vai ģimenes locekļu drošību.

Bērniem, kas migrē ES robežās un kuriem ir zudis kontakts ar ģimenēm, labāko interešu noteikšanas procesā galamērķa valsts varas iestādes var uzņemties iniciatīvu izsekot un izvērtēt bērna ģimeni, pirms bērnu sūtīt atpakaļ uz viņas vai viņa izcelsmes valsti. Šīs izvērtēšanas parasti veic, sadarbojoties ar ģimenes mītnes valsts varas iestādēm. Tomēr, ja izcelsmes valsts uzskatāma par drošu, galamērķa valsts varas iestādes var izvēlēties bērnu sūtīt atpakaļ uz izcelsmes valsti, neveicot ģimenes izsekošanu. Tā ir ierasta prakse Eiropas Savienībā, jo visas dalībvalstis tiek uzskatītas par drošām un valsts bērnu aizsardzības varas iestādes tiek uzskatītas par kompetentām un kvalificētām, lai veiktu ģimenes izsekošanu, izvērtētu bērna labākās intereses ģimenes atkalapvienošanas jautājumā un, ja nepieciešams, nodrošinātu kvalitatīvu alternatīvu aprūpi. Tomēr katram bērnam ir nepieciešama individuāla izvērtēšana, lai nodrošinātu, ka atgriešanās bez iepriekšējas ģimenes izsekošanas ir bērna labākajās interesēs, un lai izslēgtu visus riskus bērna izcelsmes valstī.

Cilvēku tirdzniecības bērnu upuriem, kas galamērķa zemē ir oficiāli par tādiem atzīti, jāveic ģimenes izsekošana, lai izpētītu iespēju bērnu sūtīt atpakaļ uz izcelsmes valsti un izvērtētu iespējamus riskus, kā arī aizsardzības avotus ģimenes vidē.

Ģimenes attiecību un kontaktu uzturēšana

Bērniem, kuriem nav pavadoņa vai kuri ir šķirti no ģimenēm, ir tiesības saglabāt kontaktus un uzturēt ģimenes attiecības, ja vien tas nav pretrunā ar bērna labākajām interesēm (Bērnu tiesību konvencija, 9.3. punkts).

Ne vienmēr spēkā ir juridiskie tiesību akti, kas attiecas uz ģimenes kontaktiem bērniem bez pavadoņa. Tiesiskā regulējuma neesamības gadījumā aprūpes personāla, aizbildņu un citu attiecīgo profesionāļu atbalsts ir būtisks, lai nodrošinātu, ka bērni bez pavadoņa uztur attiecības un sazinās ar savām izcelsmes valstīm, kopienām un ģimenēm, ja vien tas ir bērna labākajās interesēs un saskaņā ar konfidencialitātes standartiem patvēruma procedūras laikā.

Riska faktoru, noturības un atbalsta avotu izvērtēšana

Bērnu var efektīvi pasargāt no vardarbības, ekspluatācijas un ļaunprātīgas izmantošanas tikai tad, ja speciālisti, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonas labi izprot riskus, kas bērnam rodas. Riska izvērtējumus veic dažādos bērna uzņemšanas un aprūpes posmos, un tie ir daļa no sociālās izmeklēšanas un labāko interešu noteikšanas procesa. Iespējamo risku izvērtēšana ir svarīga turpmāk norādīto iemeslu dēļ.

- Lēmumu pieņemšanai par bērna pārsūtīšanu, izvietojšanu, kā arī aprūpes un drošības sistēmu.
- Ilgtspējīga risinājuma noteikšanai.
- Attiecībā uz kriminālajām izmeklēšanām un tiesvedībām, ja zināms vai ja ir aizdomas, ka bērns ir cilvēku tirdzniecības vai citu noziegumu upuris, un ja bērns uzskatāms par liecinieku.
- Ja bērns ir iesaistīts nelikumīgās vai kriminālās darbībās un ja pastāv iemesli pieņemt, ka bērns šajā kontekstā ir ekspluatēts vai ļaunprātīgi izmantots.
- Ja bērns tiek pārvietots uz citu valsti atbilstoši Dublinas III Padomes regulai.
- Ja tiek izvērtētas bērna atpakaļsūtīšanas iespējas un nosacījumi.

Riska izvērtējumos var analizēt individuālos, ģimenes un strukturālos vai institucionālos faktorus, kas bērnam varētu radīt vai palielināt riskus. Šie izvērtējumi nodrošina svarīgu iespēju izvērtēt un izprast bērna un ģimenes noturību, kā arī ģimenē, kopienā un sociālā atbalsta tīklos un pie pakalpojumu sniedzējiem pieejamos atbalsta avotus. Bērna un ģimenes risku un noturības avotu kartēšana ir priekšnoteikums, lai viņas vai viņa konkrētajā situācijā sagatavotu drošības plānu. Lai noteiktu un īstenotu ilgtspējīgu risinājumu, ir būtiski labi izprast riskus un noturību.

Izvērtējot riskus attiecībā uz *bērnu*, ir jāņem vērā turpmāk norādītie faktori.

- Vecumam un dzimumam specifiskie riski.
- Bērna risku apzināšanās un izprašana.
- Zināšanas par tiesībām, atbalsta avotiem, kā arī piekļuvi tiem un to izmantošanu.
- Iepriekšējas vardarbības, ekspluatācijas un ļaunprātīgas izmantošanas pieredzes.
- Jebkādas emocionālas vai uzvedības problēmas.
- Bērna un aprūpētāju izglītības līmenis.

Ģimenes līmenī ir jāizvērtē ģimenes attiecību kvalitāte, kā arī ģimenes socioekonomiskā situācija un sociālā iekļaušanās sabiedrībā vai izslēgšana no tās. Izvērtējumos ir jāņem vērā ģimenes informētība par bērna aprūpi un aizsardzību, audzināšanas iemaņas un ģimenes vardarbības vai uz dzimumu pamatotas vardarbības esamība. Izvērtējumos vēl jāizprot, kādā mērā ģimenei ir pieejami sociālā atbalsta tīkli un ģimenes atbalsta dienesti un kā tie tiek izmantoti.

Attiecībā uz *institucionālo un strukturālo līmeni* riska izvērtējumā jāizskata vietējo pakalpojumu sniedzēju spēja efektīvi atbalstīt bērnu un ģimeni, veicot aizsardzības, rehabilitācijas pasākumus, kā arī pasākumus turpmāka kaitējuma novēršanai. Nozīmīga ir sociālpolitiskā dinamika, piemēram, uz dzimumu balstīta vai cita diskriminācija, izteikta nevienlīdzība vai noteiktu populācijas grupu vai minoritāšu izslēgšana. Turklāt ir jāizvērtē tolerances līmenis pret vardarbību, tostarp īpašu uzmanību pievēršot vardarbībai pret sievietēm un bērniem.

Riska izvērtējumi ir spēcīgāki un nozīmīgāki, ja tie ir multidisciplināri, galamērķa un izcelsmes valstīs iesaistot bērnu un ģimeni, varas iestādes un galvenos profesionāļus. Riska izvērtējumi sniedz ļoti konkrētas norādes par to, kāds atbalsts nepieciešams, lai bērna, ģimenes un sociālajā kontekstā vairotu noturību, stiprinātu aizsardzības resursus un spējas.

Pazudušie bērni: bērni, kas pamet aprūpi un uzņemšanu, neinformējot varas iestādes

Mērķa valstīs daudzi bērni pamet aprūpes vietu, neinformējot varas iestādes par savu atrašanās vietu. Bērniem pazūdot, pastāv liels risks, ka viņi tiks pakļauti kaitīgiem un trūcīgiem dzīves apstākļiem, ekspluatācijai un ļaunprātīgai izmantošanai.

Daži no bērniem, kuri "pazūd", pārceļas uz citām Eiropas valstīm vai ārpus tām. Bērni var atteikties iesniegt patvēruma pieteikumu, daži bērni nesagaida lēmumu par pieteikumu un pamet uzņemšanas centrus, bet daži tos pamet, ja pieteikums tiek noraidīts. Daži var turpināt ceļojumu, lai sasniegtu galamērķa valsti un ārvalstīs pievienotos ģimenes locekļiem vai citām kontaktpersonām. Citi tiek pārdoti cilvēku tirdzniecībā, un tie dodas pa pārdevēju vai ekspluatatoru noteiktajiem ceļiem. Lai noteiktu šo bērnu atrašanās vietu un nodrošinātu viņu drošību, svarīga ir efektīva atbildes reakcija valsts līmenī un sadarbība starp valstīm.

Pieredze liecina, ka aprūpes personāls, aizbildņi un pakalpojumu sniedzēji var pasargāt bērnu no pazušanas, ja ar bērnu izdodas izveidot uz uzticību pamatotas attiecības un saziņu un ja viņi atbalsta bērna sociālo integrāciju galamērķa sabiedrībā. Sociālie kontakti un atbalsta tīkli var palīdzēt novērst bērna pazušanos. Ja bērniem ir mobilie telefoni un e-pasta konti, kā arī kontaktinformācija ir kopīgota ar aprūpes personālu vai uzticamām personām, kontakta uzturēšana var būt veids, kā pēc aiziešanas bērns var atjaunot kontaktu ar dienestiem. Kad bērns ir aizgājis, meklēšanā ļoti svarīga ir iepriekšēja identifikācija un reģistrācija, arī fotoattēli. Profilaktiski novēršot bērnu pazušanos un izsekojot pazudušos bērnus, dažādu varas iestāžu sadarbību var veicināt valsts protokoli pazudušiem cilvēkiem, ko vēlams paplašināt ārpus robežām. Lai bērni nepazustu, galvenais drošības pasākums ir visos uzņemšanas,

pārsūtīšanas un aprūpes posmos, kā arī labāko interešu noteikšanā jāņem vērā viņu uzskatus, vajadzības un vēlmes.³⁵

Ja bērns, kuram nav pavadona, pazūd, policijai lieta jāizmeklē tādā pašā veidā kā lietās par pazudušiem valstij piederīgiem bērniem. Tas tiek noteikts atbilstoši valsts likumiem, lai nodrošinātu visu jurisdikcijā esošo bērnu drošību un labklājību atbilstoši ANO Konvencijai par bērnu tiesībām un īpaši atbilstoši nediskriminācijas principam 2. pantā. Bērna aizbildnim, sociālajiem dienestiem un aprūpes personālam, kā arī, ja piemērojams, bērna juristam ir jābūt informētiem par izmeklēšanas virzību. Bērnam pazūdot, aizbildnības vienošanās netiek atcelta.

Jurisdikcijas noteikšana gadījumos ar bērniem bez nacionalitātes

ANO Konvencijā par bērnu tiesībām ir sniegti universāli standarti, kas piemērojami katram bērnam valsts jurisdikcijā (2. pants). Atrašanās valsts teritorijā un tādējādi *arī valsts jurisdikcijā* bērnam bez nacionalitātes nodrošina tiesības uz tūlītēju aprūpi un palīdzību, ja tāda nepieciešama, un tādā mērā, kādā tā nepieciešama. Tūlītēja aprūpe un palīdzība tomēr automātiski nenozīmē, ka ierašanās valsts varas iestādēm *būs jurisdikcija* pār bērnu.

Civillikuma lietu jautājumi, piemēram, bērna ilgtermiņa aprūpes nosacījumi, saziņa ar ģimenes locekļiem, uzturēšana un vecāku atbildība, var būt citas valsts jurisdikcijā. Izvērtējot bērna gadījumu un situāciju, valsts varas iestāžu pienākums ir skaidri noteikt to, kurai valstij ir jurisdikcija pār bērnu, vai nepieciešama un piemērojama jurisdikcijas nodošana vai noteikšana galamērķa valstī.

Galamērķa valsts varas iestādēm ir jāzina, vai citā valstī ir kāda formālā procedūra, kurā vēl nav pieņemts lēmums.

- Tiesā var būt neizlemta lieta, kurā bērns ir iesaistīts.
- Citas valsts sociālie dienesti var uzraudzīt bērnu un viņas vai viņa ģimeni.
- Bērna situācija var būt citas valsts varas iestāžu izmeklēšanas redzeslokā īpaši gadījumos, ja ir aizdomas par cilvēku tirdzniecību.
- Bērns var būt iesniedzis pieteikumu patvērumam citā valstī.
- Ārvalstīs bērns var būt reģistrēts kā "pazudis".

Jurisdikcijas noteikšana un pārvešana: likumi un tiesību akti, kas atbilst Briseles II bis Regulai un Hāgas konvencijām³⁶

Jurisdikcijas noteikšana ir priekšnoteikums, lai tiesa izskatītu starptautisku lietu. Atbilstoši [Briseles II bis Regulas](#) 15. pantam ES dalībvalsts tiesa var izskatīt jurisdikcijas pārvešanas iespējamību turpmāk norādītajos gadījumos.

- Ja bērna labākās intereses ir iespēja, ka dalībvalsts kļūst par bērna dzīvesvietu.
- Bērnam iepriekš dzīvesvieta ir bijusi dalībvalstī.

³⁵ Eiropas migrācijas tīkls, *Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway, Synthesis Report*: (Politikas, prakses un dati nepilngadīgo bez pavadona situācijās ES dalībvalstīs un Norvēģijā; Sintēzes ziņojums:) 2015., 28.-32. lpp.

³⁶ Šajā tekstā plaši izmantota informācija no PROTECT 1. ekspertu tikšanās Stokholmā, 2014. gada janvārī, un PROTECT 2. ekspertu tikšanās Rīgā, 2014. gada maijā.

- Tā ir bērna nacionalitātes valsts.
- Tā ir vecāku pienākumu izpildītāja dzīvesvieta.
- Ja tā ir valsts, kurā bērnam pieder īpašums.

Ja lieta tiek nodota tiesai un tiesa noteic, ka tai nav jurisdikcijas pieņemt lēmumu, tiek piemērots Briseles II bis Regulas 17. pants. Ar šo pantu noteikts, ka tiesa paziņo, ja tai nav jurisdikcijas, un informē bērna dzīvesvietas valsts varas iestādes. Atbilstoši Briseles II bis Regulai paziņojumu parasti nosūta, izmantojot centrālu varas iestādi.

Atbilstoši [1996. gada Hāgas konvencijas](#) 8. pantam līgumslēdzējas valsts centrālā varas iestāde var apsvērt jurisdikcijas pārvešanu, ja tiek uzskatīts, ka citas dalībvalsts varas iestādes precīzāk izvērtēs bērna labākās intereses. Tas potenciāli varētu būt gadījums, ja valsts ir bērna nacionalitātes valsts, ja tajā atrodas bērna īpašums vai ja bērnam ir būtiskas saiknes.

Lietas izvērtēšanas un lēmuma pieņemšanas procesiem ir svarīga skaidra jurisdikcijas noteikšana. Kamēr bērnam bez nacionalitātes nav precīzi noteikta jurisdikcija, pastāv risks, ka bērna stāvoklis paliek nenoteikts un viņa/viņš var tikai īslaicīgi izmantot pakalpojumus un aizsardzības pasākumus, līdz bērna statuss tiek pilnībā noteikts vai bērns dodas atpakaļ uz jurisdikcijas valsti.

Starpvalstu sadarbība ilgspējīga risinājuma īstenošanā

Ilgspējīgi risinājumi

Ilgspējīgs risinājums tiek noteikts, ņemot vērā labākās intereses, tādēļ tas vienmēr ir individuāls risinājums. Tas jānosaka katram bērnam bez pavadoņa vai bērnam, kas ir atšķirts, tostarp bēglim un patvēruma meklētājam, kā arī bērniem, kas ir cilvēku tirdzniecības upuri. Ilgtspējīgs risinājums ir vērsts uz ilgtermiņa mērķiem, kas nodrošina bērna drošību, labklājību un attīstību. Atbilstoši bērna labākajām interesēm tas nodrošina ģimenes atkalapvienošanos vai alternatīvus aprūpes modeļus.³⁷

Ilgspējīga risinājuma noteikšanā un piemērošanā tiek iesaistītas dažādas aģentūras un bērna aizbildnis, bērnam vienlaikus atrodoties procesa centrā un uzklusot un ņemot vērā viņas vai viņa uzskatus.³⁸

Ilgspējīgs risinājums

Nepavadītam vai atšķirtam bērnam ilgspējīga risinājuma nozīme ir jāsaprot kā "ilgtspējīgs risinājums, kas nodrošina to, ka nepavadītais vai atšķirtais bērns var attīstīties par pieaugušu cilvēku vidē, kas atbilst viņa vai viņas vajadzībām, piepilda viņas vai viņa tiesības, kas definētas ANO Konvencijā par bērnu tiesībām, kā arī nepakļauj bērnu vajāšanas vai nopietna kaitējuma riskam. Tā kā ilgspējīgs risinājums uz nepavadīto vai atšķirto bērnu atstāj ilgtermiņa sekas, tā pamatā liekama labāko interešu

³⁷ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 20., 86., 79. paragrāfs. United Nations Children's Fund, *Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking (Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds; Vadlīnijas par tādu bērnu aizsardzību, kas ir bijuši cilvēku tirdzniecības upuri)*, 2006. gada septembris, 3. lpp. Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos vadlīnijas par bērna labāko interešu noteikšanu*), 2008., 30. lpp.

³⁸ Separated Children in Europe Programme, [Statement of Good Practice](#) (*Atšķirtu bērnu Eiropā programma; Labas prakses ziņojums*), 4. pārskatītā redakcija, Save the Children, UNHCR, UNICEF (*Glābiet bērnus; Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos; Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais Bērnu fonds*), 2009., 15., 33. lpp.

noteikšana. Ilgtspējīgs risinājums galu galā ļauj bērnam iegūt vai atkārtoti iegūt pilnu valsts aizsardzību”.³⁹

Tiek uzskatīts, ka terminu “ilgtspējīgs risinājums” veido trīs turpmāk norādītās iespējas.

- Atgriešanās izcelsmes valstī un atkārtota integrācija tajā.
- Starptautiskas aizsardzības vai citas legālas uzturēšanās statusa piešķiršana, kas bērnam ļauj integrēties galamērķa valstī.
- Pārsūtīšana uz trešo valsti.⁴⁰

Ja labāko interešu noteikšanas procesā tiek secināts, ka bērnam nav pamata iegūt starptautisko aizsardzību un ja pārvietošana uz trešo valsti nav iespējama, tiek izvērtēta iespēja bērnu nosūtīt atpakaļ uz izcelsmes valsti. Izvērtējumā jāizskata atjauninātā informācija par turpmāk norādītajiem jautājumiem.

- Atgriešanās vietas drošība un drošības situācija.
- Apstākļi, tostarp sociālekonomiskie apstākļi, kas bērnu sagaida pēc atgriešanās.
- Aprūpes apstākļu pieejamība un atbilstība bērna individuālajām vajadzībām.
- Bērna audzināšanas, aprūpes situācijas un attīstības nepārtrauktība.
- Bērna un aprūpētāja(-u) viedokļi par atgriešanos.
- Bērna integrācijas līmenis galamērķa valstī.
- Prombūtnes laiks no izcelsmes valsts, kā arī bērna attiecību un kontaktu kvalitāte ar izcelsmes valsti.
- Bērna tiesības saglabāt savu identitāti, tostarp nacionalitāti, vārdu un ģimenes attiecības.
- Bērna etniskais, reliģiskais, kultūras un lingvistiskais fons.⁴¹

Ja šajos izvērtējumos tiek secināts, ka atgriešanās tiešām ir bērna labākajās interesēs, tiek sākota sagatavošanās atpakaļ braucienam. Ja ir šaubas, vai atgriešanās atbilst bērna labākajām interesēm vai ja izvērtējumu rezultāti nav apmierinoši, visos pārējos gadījumos iespēja jāizvērtē vēlreiz.

Dzīves projekti

2007. gadā Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma [ieteikumus par “dzīves projektiem”](#) bērniem bez pavadonā. Ieteikumu mērķis ir veicināt “...ilgtspējīgu risinājumu noteikšanu nepilngadīgiem migrantiem bez pavadonā un kopā ar tiem, lai palīdzētu izveidot dzīves projektus, kas garantētu labāku nākotni”.

“Dzīves projekts” ir individuālas aprūpes plānošanas un gadījumu pārvadīšanas rīks. Tas palīdz caurskatāmā un cieņpilnā veidā sadarboties bērniem bez pavadonā un attiecīgajām

³⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, United Nations Children's Fund, What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu Fonds; Droši un veseli; Ko valstis var darīt, lai nodrošinātu, ka Eiropā tiek ievērotas bērnu bez pavadonā un atšķirtu bērnu labākās intereses*), 2014., 22. lpp.

⁴⁰ Eiropas Komisija, *Action Plan on Unaccompanied Minors (Darbības plāns nepilngadīgo bez pavadonā gadījumā) (2010-2014)*, COM(2010)213 galīgā versija, Brisele, 2010. gada 6. maijs, 12. lpp.; Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 79.-94. paragrāfs.

⁴¹ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 84. paragrāfs

valsts varas iestādēm. Mērķis ir kopīgi risināt izaicinājumus, kas rodas bērna migrācijas dēļ, kā arī plānot un īstenot ilgtspējīgu risinājumu bērnam.⁴²

Dzīves plānošanas projekts ir jāsāk pēc iespējas ātrāk un jāturpina paralēli labāko interešu noteikšanas procesam. Dzīves projektu plānošana papildina ilgtspējīga risinājuma noteikšanu un īstenošanu, neiejaucoties lēmumā par to, kur šis ilgtspējīgais risinājums tiks īstenots. Dzīves projektā netiek paredzēts nekāds lēmums par bērna palikšanu galamērķa valstī, atgriešanos vai pārvietošanu. Par dzīves projektu attīstību galvenokārt ir atbildīgas galamērķa valsts varas iestādes, bet izpildē var tikt iesaistīta arī izcelsmes valsts vai citas valstis. Dzīves projekti palīdz bērniem un jauniešiem, pārejot uz pieaugušo vecumu un sākot neatkarīgu dzīvi. Tādēļ starpvalstu sadarbības stiprināšana starp atbilstošajām varas iestādēm ir galvenais aspekts, lai attīstītu un īstenotu dzīves projektus.⁴³

Vietējā integrācija

Pēcaprūpe un jauniešu atbalsts

Bērni ne vienmēr saprot, kā mainās viņu situācija un tiesības pēc 18 gadu sasniegšanas. Viņi var zaudēt aizbildņa vai pārstāvja atbalstu, kā arī tiesības mitināties īpašā mājā vai audžuģimenē. Viņi zaudē bērniem specifiskās sociālās, ekonomiskās un izglītības tiesības un, ja viņu imigrācijas statuss nav nokārtots vai ja viņiem liek izbraukt no valsts, viņus var aizturēt.

Ņemot vērā sarežģītās pieredzes, kuras ir piedzīvojuši bērni bez pavadoņa, nepieciešamība pēc atbalsta pēkšņi neizzudīs, sasniedzot 18 gadu vecumu. Šo bērnu un jauno cilvēku aprūpes pasākumos un pakalpojumos jau no sākuma jāiekļauj drošības pasākumi, lai atbalstītu viņu pāreju pieaugušā un neatkarīgā dzīvē. Pēcaprūpe ir būtiska, lai noteiktu un īstenotu ilgtspējīgu risinājumu. Īpaši tas attiecas uz pusaudžiem, jo risinājums var būt ilgtspējīgs tikai tad, ja tas nodrošina pāreju neatkarīgā dzīvē.

Dažās valstīs ir laba pieredze, pagarinot jaunieša uzturēšanos bērnu uzņemšanas mājās, līdz tiek atrasta atbilstoša dzīves vieta. Dažās Eiropas valstīs pēcaprūpes atbalsts tiek piedāvāts jauniešiem, kuri "izaug" no aprūpes, līdz 21 vai 25 gadu vecumam, tostarp patvērumu meklējošiem bērniem bez pavadoņa, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu. Dzīves projekti un pēcaprūpes plāni ir īpaši vērtīgi, lai pēc iespējas ātrāk sagatavotos bērna pārejai pieaugušā un neatkarīgā dzīvē.⁴⁴ Pēcaprūpes pakalpojumi, kas pieejami valsts bērniem bez vecāku aprūpes, var palīdzēt darbiniekiem, kuri strādā ar gadījumu, un amatpersonām plānot atbalstu bērna pārejai pieaugušā dzīvē.

⁴² Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2007)9 of the Committee of Ministers to member states on life projects for unaccompanied migrant minors (*Eiropas Padome, Ministru komiteja, Ministru komitejas ieteikumi CM/Rec(2007)9 dalībvalstīm par dzīves projektu izveidošanu nepilngadīgiem migrantiem bez pavadoņa*), 2007., Pielikums, 1.-2. paragrāfs.

⁴³ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2007)9 of the Committee of Ministers to member states on life projects for unaccompanied migrant minors (*Eiropas Padome, Ministru komiteja, Ministru komitejas ieteikumi CM/Rec(2007)9 dalībvalstīm par dzīves projektu izveidošanu nepilngadīgiem migrantiem bez pavadoņa*), 2007., Pielikums, 7.-8. paragrāfs.

⁴⁴ Eiropas migrācijas tīkls, [Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway](#), Synthesis Report (*Eiropas migrācijas tīkls; Politikas, prakses un dati nepilngadīgo bez pavadoņa situācijās ES dalībvalstīs un Norvēģijā; Sintēzes ziņojums*), 2015., 33.-35. lpp.

Ģimenes atkalapvienošana galamērķa valstī

Ģimenes atkalapvienošanai ir svarīga loma, lai bērnam bez pavadona izstrādātu ilgtspējīgu plānu, ja vien tas ir bērna labākajās interesēs (Bērnu tiesību konvencijas 3. un 9. punkts). Ģimenes atkalapvienošanu var veikt galamērķa vai izcelsmes valstī vai trešajā valstī.

Nosakot labākās intereses, darbiniekiem, kuri strādā ar gadījumu, un amatpersonām ir jāizvērtē, vai ģimenes atkalapvienošana ir bērna labākajās interesēs. Ja labāko interešu noteikšanā tiek secināts, ka bērns ir atkārtoti jāapvieno ar ģimeni, atkalapvienošana ir rūpīgi jā sagatavo un jāuzrauga. Šajā kontekstā ir svarīgi novērst vai mazināt bērna emocionālo distresu.⁴⁵

Ja galamērķa valsts imigrācijas valsts iestādes bērnam piešķir starptautisko aizsardzību, ģimenes atkalapvienošana nevar notikt bērna izcelsmes valstī. Šajos gadījumos bērniem ir tiesības uz ģimenes atkalapvienošanu galamērķa valstī vai trešajā valstī.

Ja bērna pieteikums starptautiskai aizsardzībai tiek noraidīts, tik un tā var būt šaubas par bērna drošību izcelsmes valstī, kas izslēdz atgriešanos un ģimenes atkalapvienošanu tajā. Tas var būt gadījums, ja ir bažas par augstu vispārējās vardarbības līmeni, kas bērnam rada riskus. Šajos gadījumos bērna tiesības uz dzīvi, izdzīvošanu un drošību ir svarīgākas par bērna interesēm atkalapvienoties ar ģimeni izcelsmes zemē. Tādēļ ir jāizvērtē ģimenes atkalapvienošanas iespējas galamērķa vai trešajā valstī.⁴⁶

Speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonām ir jāinformē bērni bez pavadona par ģimenes atkalapvienošanas iespējām un procedūrām. Piesakoties ģimenes atkalapvienošanai, ir svarīgi, lai bērnam būtu piekļuve atbalstam.

Ja izvērtējumos tiek noskaidrots, ka ģimenes atkalapvienošana bērnam varētu radīt zināmu risku, ir jāapsver alternatīvas aprūpes iespējas.⁴⁷ Pakalpojuma sniedzējiem ir jāizvērtē, vai bērna labākajās interesēs ir saglabāt ģimenes attiecības un aktīvu kontaktu, un bērns atbilstoši jāatbalsta.⁴⁸

Īpaši aizsardzības pasākumi bērniem, kas ir nozieguma upuri, tostarp — cilvēku tirdzniecības un ekspluatācijas upuri

Bērniem, kas ir nozieguma upuri, pienākas īpaši aizsardzības pasākumi, tostarp tiesības uz aizbildnību, juridisko atbalstu un pārstāvību, drošību un aizsardzību, fizisku un psiholoģisku rehabilitāciju, sociālu reintegrāciju, imigrācijas statusa sakārtošanu, tiesības uz kompensāciju un tiesības darboties kā pusei vai prasītājam kriminālprocesā.⁴⁹ Šīs tiesības tiek piemērotas

⁴⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds, Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking, UNICEF Technical Notes (Vadlīnijas par to bērnu aizsardzību, kas ir bijuši cilvēku tirdzniecības upuri; Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais Bērnu fonds; Tehniskas piezīmes), 2006., 29. lpp.

⁴⁶ BTK Vispārējais komentārs Nr. 6, 82. paragrāfs

⁴⁷ BTK Vispārējais komentārs Nr. 6, 82. paragrāfs

⁴⁸ BTK Vispārējais komentārs Nr. 6, 81.-83. paragrāfs; Swiss Foundation of the International Social Service, From identification to the search for a durable solution, A practical guide for professionals (Starptautiskā sociālā dienesta Šveices fonds; Rokasgrāmata par atšķirtiem bērniem; No identifikācijas līdz ilgtspējīga risinājuma meklēšanai; Praktiska rokasgrāmata profesionāļiem), 2015., 110. lpp.

⁴⁹ United Nations Children's Fund, Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking, UNICEF Technical Notes (Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds; Vadlīnijas par to bērnu aizsardzību, kas ir bijuši cilvēku tirdzniecības upuri, Apvienoto Nāciju Starptautiskais Bērnu fonds; Tehniskas piezīmes), 2006. United Nations Economic and Social Council, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, Economic and Social Council Resolution

visiem bērniem, kas tikuši pakļauti vardarbībai, ekspluatācijai vai ļaunprātīgai izmantošanai, tostarp bērniem, kas ir cilvēku tirdzniecības upuri, patvērumu meklējošiem bērniem, kas ir bijuši pakļauti kriminālām darbībām, bērniem, kas ir izmantoti prostitūcijā vai bērnu darbaspēka kontekstā.⁵⁰

Bērniem, kas ir noziedzības upuri, svarīgs drošības pasākums ir “nesodīšanas princips”. Tas nozīmē, ka kriminālu noziegumu upuri, kas ir bērni, tostarp cilvēku tirdzniecībai pakļautie, tiek pasargāti no sankcijām vai tiesāšanas par darbībām, kuras tie veikuši saistībā ar savu situāciju, būdami upuri. Nesodīšanas princips ir ļoti svarīgs, lai aizsargātu bērnus, kas tiek izmantoti nelegālās vai kriminālās darbībās, kā arī bērnus, kas ir cilvēku tirdzniecības vai ekspluatācijas upuri, kas valstī ir iebraukuši bez derīgiem ceļošanas dokumentiem. Speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonām jāzina, ka bērni, kuriem ir problēmas ar likumu, faktiski var būt nozieguma upuri. Viņi var būt ekspluatēti vai ļaunprātīgi izmantoti nelegālās un kriminālās darbībās, kā arī var būt cilvēku tirdzniecības upuri.

Pārcelšanās un pārvietošana

Pārcelšanās un integrēšana trešajā valstī

Ja labāko interešu noteikšanas procesā tiek secināts, ka galamērķa vai izcelsmes valstī bērnam nav ilgstoša risinājuma, kā iespējamā alternatīva ir jāizvērtē iespējamā pārcelšanās uz trešo valsti.

Pārsūtīšana var būt iespēja, ja tā nodrošina drošu ģimenes atkalapvienošanu pārcelšanās valstī, saskaņā ar bērna labākajām interesēm. Pārsūtīšana var būt arī alternatīva, lai aizsargātu no izraidīšanas vai vajāšanas, vai citiem smagiem cilvēktiesību pārkāpumiem galamērķa valstī. Tie var būt gadījumi, kad bērns, kas ir cilvēku tirdzniecības upuris, ir jāaizsargā no atbēšanas vai atkārtotas cilvēku tirgotāju vervēšanas.

Pirms tiek pieņemts lēmums par pārcelšanos, labāko interešu noteikšanas procesā īpaši ir jāizpēta turpmāk norādītie jautājumi (ar atsaucēm uz ANO Konvencijas par bērnu tiesībām pantiem).

- Paredzamais juridisko vai citu šķēršļu ilgums, līdz bērns varēs atgriezties viņas vai viņa mītnes valstī.
- Bērna vecums, dzimums, emocionālais statuss, izglītība un ģimenes izcelšanās.
- Bērna tiesības saglabāt savu identitāti, tostarp nacionalitāti un vārdu (8. pants).
- Ieteicamā nepārtrauktība bērna audzināšanā un aprūpē, tostarp arī attiecībā uz bērna ētisko, reliģisko, kultūras un lingvistisko izcelsmi (20. pants).

2005/20 (Ekonomikas un sociālo lietu padome; Pamatnostādnes par tiesvedību lietās, kurās iesaistīti noziegumos cietuši bērni un bērni, kas bijuši nozieguma liecinieki; Ekonomikas un sociālo lietu padomes rezolūcija 2005/20), 2005. gada 22. jūlijā

⁵⁰ United Nations Children's Fund, Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child (*Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds; Ieviešanas rokasgrāmata par bērnu tiesību konvencijām*); Pilnībā pārstrādāts izdevums, Rachel Hodgkin un Peter Newell, 2002., 580. lpp.

- Bērna tiesības saglabāt savas ģimenes saiknes (8. pants) un ar to saistītās īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa ģimenes atkalapvienošanas iespējas mājās, galamērķa vai pārcelšanās valstī.⁵¹

Ja pārcelšanās jautājums tiek izskatīts ģimenes atkalapvienošanas jautājuma dēļ, bērnam un trešajā valstī esošajam ģimenes loceklim ir jāpiekrīt atkalapvienošanai un jāizsaka vēlme to darīt. Ir jāsaazinās ar bērna aprūpes un sociālo dienestu varasiestādēm pārcelšanās valstī, lai veiktu attiecīgos izvērtējumus un nodrošinātu, ka šie dienesti pēc pārcelšanās turpinās iesaistīties pakalpojumu sniegšanā un uzraudzībā.

Ja pārcelšanās iespēja tiek izskatīta citu iemeslu dēļ, kas nav ģimenes atkalapvienošana, izvērtējumos ir jāizskata, vai pārcelšanās var radīt šķēršļus ģimenes izsekošanā, ģimenes atkalapvienošanā vai ģimenes attiecību un kontaktu saglabāšanā. Šajā jautājumā ir svarīgi ņemt vērā attālumu starp pārcelšanās vietu un bērna ģimeni, kā arī esošo komunikācijas infrastruktūru.

Šādos gadījumos svarīgs pārcelšanās priekšnoteikums ir nemazināt ģimenes atkalapvienošanas iespējamību nākotnē ar nosacījumu, ka ģimenes atkalapvienošana ir bērna labākajās interesēs. Papildus bērnu viedokļu uzklaušīšanai izvērtēšanas un pārcelšanās procesā ir jāinformē, jākonsultē un jāuzklausā vecāki, ja vien tas bērnam nerada riskus.⁵²

Pārvietošana atbilstoši Dublīnas III Padomes regulai

Dublīnas III Padomes regula ir vienošanās starp ES dalībvalstīm, Islandi, Lihtenšteinu, Norvēģiju un Šveici, kas nosaka, kura valsts ir atbildīga personas patvēruma pieteikuma izskatīšanā.⁵³ Tā nodrošina iespēju pārvietot cilvēkus uz atbildīgo valsti.

Šī Regula ir balstīta uz pieņēmumu, ka Kopējā Eiropas patvēruma sistēma pilnībā darbojas. Ņemot vērā šo priekšnoteikumu, pieaugušos un bērnus var pārvietot uz citu dalībvalsti, nekaitējot cilvēka tiesībām uz starptautisku aizsardzību un ievērojot atbilstošus uzņemšanas un aprūpes standartus. Dublīnas III Padomes Regula tika izstrādāta, pamatojoties uz iepriekšējo Regulu un vairākiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Kopienų tiesas nolēmumiem, kas attiecas uz patvēruma meklētāju pārvietošanu.⁵⁴

Dublīnas III Padomes Regula noteic, ka, izmantojot Regulu, primārajam apsvērumam ir jābūt bērna labākajām interesēm atbilstoši Bērnu tiesību konvencijai un Eiropas Savienības Pamattiesību hartai. Regula pieprasa, lai dalībvalstis, kas izvērtē bērna labākās intereses, ievērotu turpmāk norādīto.

⁵¹ BTK Vispārējais komentārs Nr. 6, 93. paragrāfs

⁵² Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, [UNHCR Guidelines on Formal Determination of the Best Interests of the Child](#) (Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos vadlīnijas par bērna labāko interešu formālu noteikšanu), 2006., 34.-35. lpp. Separated Children in Europe Programme, [Statement of Good Practice](#) (Atšķirtu bērnu Eiropā programma; labas prakses ziņojums), 4. pārskatītā redakcija, Save the Children, UNHCR, UNICEF (Glābiet bērnus, Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais Bērnu fonds), 2009., D.13. nodaļa.

⁵³ Skatīt šeit: Eiropas Komisija, [Commission Implementing Regulation \(EU\) No 118/2014 \(Komisijas īstenošanas regula \(ES\) Nr. 118/2014\)](#); 2014. gada 30. janvārī.

⁵⁴ Automātiskā pārvietošana atbilstoši iepriekšējai Dublīnas II Padomes Regulai tika kritizēta patvēruma meklētāju riska dēļ, kad tie tika nosūtīti uz valsti, kurā uzņemšanas apstākļi ir zem standarta, ar precedentiem Grieķijā, kā arī to valstu pārslodzes dēļ, caur kurām vairums patvēruma meklētāju ierodas Eiropas Savienībā, īpaši tas attiecas uz Grieķiju, Itāliju un Spāniju. Library of the European Parliament, [Transfer of Asylum-Seekers and Fundamental Rights](#), Library Briefing (Eiropas Parlamenta bibliotēka; Patvēruma meklētāju pārsūtīšana un pamattiesības; Bibliotēkas instruktāža), 2012. gada 30. novembris.

- Tiek ņemta vērā bērna labklājība, sociālā attīstība, drošība, aizsardzība un izcelsme.
- Tiek ņemti vērā bērna uzskati atbilstoši viņa vai viņas vecumam un briedumam.
- Tiek izstrādātas īpašas procedūras, kas ņemtu vērā bērnu bez pavadoniem īpašo ievainojamību.
- Tiek nodrošināta cieša sadarbība ar citām dalībvalstīm, veicot Regulā norādīto labāko interešu izvērtēšanu.⁵⁵

Pirms tiek pieņemts lēmums par pārvietošanu, ir jānodrošina pierādījumi par ģimenes locekļu, radnieku vai citu ģimenes locekļu atrašanos citas dalībvalsts teritorijā. Pārvietošana ir piemērojama tikai tad, ja pirmajā instancē vēl nav pieņemts lēmums par iepriekšējo pieteikumu.⁵⁶

Dalībvalsts ir atbildīga par bērna, kas ir pieteicējs, patvēruma pieteikuma apstrādi turpmāk norādītajā veidā.

- Ja pieteicējs ir bērns bez pavadona, kas ir jaunāks par 18 gadiem, atbildīgajai dalībvalstij ir jābūt tai, kurā legāli atrodas ģimenes loceklis vai bērna brālis vai māsa ar nosacījumu, ka bērna labākajās interesēs ir veikt viņas vai viņa pieteikuma izvērtēšanu konkrēti šajā valstī.
- Gadījumos, kad bērna bez pavadona radnieks legāli atrodas citā dalībvalstī, ir jāveic atsevišķs izvērtējums, lai noteiktu, vai radnieks varēs parūpēties par bērnu. Ja izvērtējums ir pozitīvs, bērns ir jāapvieno ar radnieku, ja tas ir viņas vai viņa labākajās interesēs, un tādā veidā atbildību uzņemas attiecīgā dalībvalsts.
- Gadījumos, kad ģimenes locekļi un radnieki atrodas dažādās dalībvalstīs, lēmums par to, kura dalībvalsts ir atbildīga, ir jāpieņem atbilstoši bērna labākajām interesēm. Gadījumos, kad nav iespējams identificēt ģimenes locekļus vai radniekus, atbildība ir jāuzņemas tai dalībvalstij, kurā bērns bez pavadona ir iesniedzis patvēruma pieteikumu, ja tas ir bērna labākajās interesēs.⁵⁷

Atbildīgās dalībvalsts noteikšanas process sākas, kad tiek iesniegts patvēruma pieteikums.⁵⁸ Kad dalībvalsts saņem pieprasījumu pārņemt pieteicēju, lēmums ir jāpieņem divu mēnešu laikā. Īpaši sarežģītos gadījumos šo termiņu var pagarināt par vienu papildu mēnesi.⁵⁹

Pieprasot citai valstij pārņemt personu vai saņemt to atpakaļ, dalībvalstīm ir jāpārsūta informācija par pieteicēju, tostarp arī informācija par pieteicēja tūlītējām vajadzībām, ģimenes locekļu, radnieku vai citu ar ģimeni saistīto cilvēku kontaktinformācija, kuri atrodas dalībvalstī, uz kuru veikta pārvietošana. Bērnu gadījumā tas nozīmē informāciju par bērna izglītību un vecuma izvērtējumu. Lai saziņā izmantotu šādu informāciju, nepieciešams rakstisks pieteicēja apstiprinājums. Pieteicējam ir tiesības saņemt informāciju par apstrādātajiem datiem, kas attiecas uz viņas vai viņa lietu, un, ja dati ir neprecīzi vai nekorekti, tiesības uz datu labošanu vai dzēšanu.⁶⁰ Tādu bērnu gadījumā, kuriem nav pavadona, darbiniekiem, kuri strādā ar gadījumu, un ierēdņiem, ir jānodrošina, lai šajos jautājumos bērns saņemtu atbalstu.

⁵⁵ Dublinas III Padomes regula, 2013., (13). paragrāfs, 6. pants.

⁵⁶ Dublinas III Padomes regula 2013., 7. pants.

⁵⁷ Dublinas III Padomes regula 2013, 8. pants.

⁵⁸ Dublinas III Padomes regula 2013, 20. pants.

⁵⁹ Dublinas III Padomes regula 2013, 22. pants.

⁶⁰ Dublinas III Padomes regula 2013, 31., 35. Pants.

Dalībvalstis var izlemt par noteiktu diskretuma līmeni, piemērojot noteikumus, kas attiecas uz atbildīgās valsts noteikšanu, un var uzņemt atbildību par patvēruma pieteikuma izvērtēšanu. Atbildīgā dalībvalsts jebkurā laikā pirms pirmās instances lēmuma pieņemšanas par patvēruma pieteikumu var arī pieprasīt citai dalībvalstij pārņemt pieteikumu, lai atkalapvienotu ģimenes locekļus. To var pieprasīt humānu iemeslu dēļ, īpaši ģimenes un kultūras apsvērumu dēļ. Personām, uz kurām tas attiecas, ir jāpiekrīt šai procedūrai rakstiski.⁶¹

Dublinas III Padomes regula pieteicējam nodrošina tiesības uz efektīvu rīcību attiecībā uz lēmumiem, kas pieņemti atbilstoši Regulai, pārsūdzēšanas vai pārskatīšanas formā, pirms tos izskata tiesa vai tribunāls, tostarp iekļaujot tiesības uz juridisku palīdzību un tulkošanu. Gadījumā, ja lēmums tiek pārsūdzēts vai pārskatīts, pārvietošana tiek automātiski atlikta un pieteicējam ir tiesības palikt dalībvalstī, kurā pārsūdzēšanas vai pārskatīšanas rezultāts ir atlikts.⁶² Dalībvalsts atbildība tiek pārtraukta, ja ir pierādījumi, ka attiecīgā persona ir pametusi teritoriju vismaz pēdējos trīs mēnešus. Šajā periodā personai ir jāiesniedz jauns patvēruma pieprasījums.⁶³

Atgriešanās

Ja, nosakot labākās intereses, tiek secināts, ka bērna labākajās interesēs ir atgriešanās, tiek sākota atgriešanās sagatavošana. Pirms pieteikt atgriešanos, galamērķa valsts varas iestādēm ir jānodrošina, ka atgriešanās valstī bērns saņems drošu aprūpi un ka viņa vai viņš tiks uzraudzīts(-a). Lai pārliecinātos, vai iegūtās ziņas joprojām ir aktuālas, dažus izvērtējumus labāko interešu noteikšanai var nākties atkārtot. Ja kāds no šiem izvērtējumiem nav veikts iepriekš, pievienojot informāciju labāko interešu noteikšanai, tas var būt par iemeslu apstrīdēt lēmumu par bērnam labākajām interesēm.⁶⁴

Kā izmantot starptautisko un Eiropas privāttiesību likumu par bērna, kas pārvietojas, atgriešanu

[Briseles II bis Regula](#)⁶⁵ nosaka vecāku atbildību starpvalstu lietās. Tajā aprakstītas vadlīnijas speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un valsts amatpersonām, kas gatavojas izmantot aizsardzības pasākumus starpvalstu lietās, kurās iesaistīti bērni, kas ir ES pilsoņi. Regula noteic, ka ir jāsazinās ar bērna izcelsmes valsti. Izcelsmes valsts varas iestādēm ir jānodrošina informācija par bērna situāciju, vecākiem un visiem oficiālajiem lēmumiem vai darbībām, kas attiecas uz vecāku atbildību vai citiem svarīgiem jautājumiem. Lai gan Regula primāri ir attiecināma uz civillikuma jautājumiem, kas attiecas uz vecāku nolauptiem bērniem un vecāku atbildību, to var piemērot arī ES migrantu bērnu aizsardzībai un atpakaļsūtīšanai, tostarp jautājumos par bērniem, kas dzīvo uz ielas vai ir iesaistīti ielas aktivitātēs, kā arī par tiem, kam ir ekspluatācijas vai cilvēku tirdzniecības risks vai kuri ir pakļauti šīm darbībām.

⁶¹ Dublinas III Padomes regula 2013, 31. pants.

⁶² Dublinas III Padomes regula 2013, 27. pants.

⁶³ Dublinas III Padomes regula 2013, 19. pants.

⁶⁴ Skatiet arī: The European Council on Refugees and Exiles, Save the Children, Checklist to Achieve Good Practice When Considering the Return of Children to Third countries: A tool for quality planning for Member States, [Comparative study on best practices in the field of return of minors](#) (Bēgļu un izsūtīto personu Eiropadome; Glābiet bērnus; Kontroljautājumi labas prakses sasniegšanai, kamēr tiek apspriests jautājums par bērna atgriešanos uz trešām valstīm: kvalitātes plānošanas rīks dalībvalstīm; Salīdzinošais pētījums par labākajām praksēm nepilngadīgo atpakaļsūtīšanas jomā); Eiropas Komisija – Migrācijas un iekšlietu ģenerāldirektorāts, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011.

⁶⁵ Eiropas komisija; Padomes regula (EK) Nr. 2201/2003 2003. gada 27. novembrī par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr.1347/2000 atcelšanu; Oficiālais Vēstnesis L 338 , 23/12/2003, 1.-29. lpp.

Briseles II bis Regulā ir atspoguļoti daži noteikumi, kas atrodami Hāgas konferences konvenciju likumā "Par starptautiskajām privāttiesībām", īpaši [1980. gada 25. oktobra Hāgas konvencijā par starptautiskas bērnu nolaupīšanas civilajiem aspektiem](#). Papildus dažām ES dalībvalstīm arī Eiropas Savienība ir Hāgas konferences konvenciju likuma "Par starptautiskajām privāttiesībām" dalībniece un ir pievienojusies dažām jaunākajām Hāgas konvencijām.

Hāgas konvencijas parasti tiek piemērotas starpvalstu civillietās, kas attiecas uz bērniem, īpaši starptautiskās adopcijas, vecāku veiktas bērna nolaupīšanas un vecāku atbildības gadījumos, kā arī bērnus nominot citā valstī.⁶⁶

Kad bērni tiek nosūtīti atpakaļ starptautisko ģimenes lietu gadījumos, pārsūtīšanu vada tās valsts centrālā varas iestāde, kurā bērns atgriežas. Kad bērns atgriežas pastāvīgās dzīvesvietas valstī, tās centrālās varasiestādes pilnvaras, kas nodrošina bērna atgriešanu, parasti beidzas. Pēc atgriešanās ir svarīgi nodrošināt atkārtotas tikšanās reizes. Tās var nodrošināt, piemēram, Starptautiskais sociālais dienests. Starptautiskā sociālā dienesta vietējās filiāles var nodrošināt atbalstu praktiskos jautājumos, kas skar bērna atgriešanos pastāvīgās dzīvesvietas valstī, sociālās izvērtēšanas pārskatu tulkošanu un ekspertu viedokļu nodrošināšanu pirms atgriešanās un pēc atkārtotām tikšanās reizēm.⁶⁷

Imigrācijas aizturēšanas alternatīvas

ANO Konvencija par bērnu tiesībām noteic, ka "nevienam bērnam nelikumīgi vai patvaļīgi netiek atņemta brīvība. Bērna apcietināšanai, aizturēšanai vai ieslodzīšanai cietumā jānotiek saskaņā ar likumu, un tas jāizmanto tikai kā galējas nepieciešamības līdzeklis un uz iespējami īsāku laiku" (37.(b) pants). Šīs tiesības attiecas arī uz nepavadītu vai nošķirtu bērnu aizturēšanu: "Nepavadītus vai nošķirtus bērnus principā nedrīkst aizturēt. Aizturēšanu nevar pamatot vienīgi ar faktu, ka bērns ir bez pavadona vai nošķirts, vai ar viņu migrāciju vai uzturēšanās statusu, vai tā trūkumu."⁶⁸ Bērniem atņemot viņu brīvību imigrācijas jautājumos, uzskatāms, ka tiek pārkāptas viņu cilvēktiesības.⁶⁹

Imigrācijas aizturēšanas nosacījumi reti tiek piemēroti bērniem, jo īpaši ja aizturēšanas rīkojumu izsniedz uz ilgāku laika periodu. Imigrācijas aizturēšanā bērniem bieži rodas problēmas, kas saistītas ar piekļuvi izglītībai, atbilstoši veselības aprūpes pakalpojumiem, atbilstošu pārtiku un izmitināšanu, un viņiem var būt ierobežotas brīvā laika pavadīšanas un atpūtas pasākumu apmeklēšanas iespējas.⁷⁰ Aizturēšana ir ļoti mokoša pieredze, jo īpaši

⁶⁶ Cazenave, Pierre, Protecting Migrant Children in a Freedom of Movement Area, Transnational monitoring of return procedures involving Romanian and Bulgarian migrant children in Greece and France, Terre des Hommes (*Migrantu bērnu aizsardzība brīvas pārvietošanās zonās, atgriešanās procedūru starptautiskā uzraudzība, kurā iesaistīti Rumānijas un Bulgārijas migrantu bērni Grieķijā un Francijā; Cilvēku zeme*), 2012. gada decembris, 42. lpp.

⁶⁷ PROTECT 4. ekspertu tikšanās Rīgā, 2014. gada maijā, Christoph Braunschweig, Swiss Foundation of the International Social Service (*Starptautiskā Sociālā dienesta Šveices fonds*).

⁶⁸ Bērnu tiesību komiteja; Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005), 61. paragrāfs

⁶⁹ Bērnu tiesību komiteja; *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā; Konteksta dokuments; Vispārējās diskusijas diena)*, 2012., 23. lpp.

⁷⁰ European Council on Refugees and Exiles, Save the Children, *Comparative Study on Practices in the Field of Return of Minors, Final Report, European Commission Directorate General Home (Eiropas bēgļu lietu un izsūtījuma padome; Glābiet bērnus; Salīdzinošais pētījums par labākajām praksēm nepilngadīgo atpakaļsūtīšanas jomā; Galīgais pārskats; Eiropas Komisijas ģenerāldirektorāts)*, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011., 14., 73.-78. lpp.

migrantiem un patvēruma meklētājiem. Tā kaitīgi ietekmē bērnu garīgo veselību, labklājību un attīstību. Aizturēšanas pieredze var izraisīt traumatiskas pieredzes vai saasināt iepriekšējās.⁷¹

Dažos gadījumos migrantu bērni tiek aizturēti kopā ar savām ģimenēm, aizbildinoties, ka tas tiek veikts, lai novērstu ģimenes nošķiršanu gadījumos, kad vecāki tiek aizturēti par imigrācijas jautājumiem. Ja bērna labākajās interesēs ir palikt ar viņas vai viņa vecākiem, ir jāizskata aizturēšanas alternatīvas attiecībā uz visu ģimeni.⁷²

Aizturēšanas alternatīvas var būt reģistrācijas un ziņošanas prasības, dokumentu nodošana glabāšanā, galvojums vai drošības nauda, izraudzītā dzīvesvieta, lietas vadība vai pārraudzīta atbrīvošana, uzraudzība sabiedrībā, elektroniskā uzraudzība, mājas komandanta stunda vai mājas arests. Valstīm, kas strādā ar aizturēšanas alternatīvām, ir pozitīva pieredze, un tās ir ievērojušas, ka šīs alternatīvas praksē darbojas. Patvēruma meklētāji parasti piekrīt prasībām, kas tiek piemērotas aizturēšanas alternatīvu kontekstā.⁷³ To mērķis ir aizstāt atpakaļ nosūtāmo patvēruma meklētāju kontroli ar aizturēšanu, aizvietojo to ar pārvaldības procesu un uzraudzību, kā arī ievērojot attiecīgo personu cilvēktiesības, un tas ir valstij izdevīgāk izmaksu ziņā.⁷⁴

Minimālie standarti, kuri valstīm jāievēro gadījumos, kad tiek aizturēti migrantu bērni⁷⁵

- Brīvības atņemšana migrantu bērniem (ar pavadoni vai bez) drīkst būt uz noteiktu laiku un pēc iespējas īsu laika periodu.
- Ar migrāciju saistītiem aizturēšanas centriem ir jābūt nošķirti no cietumiem un tajos nedrīkst būt cietumam līdzīgi apstākļi.
- Centros, kur tiek aizturēti bērni, ir jābūt bērna aprūpē un aizsardzībā īpaši apmācītiem aizsardzības darbiniekiem.
- Bērni un pusaudži ir jānošķir no pieaugušajiem, ja vien nav uzskatāms, ka tas nav viņu labākajās interesēs (BTK 37.(c) pants). Centriem ir jānodrošina iespēja regulāriem kontaktiem ar ģimenes locekļiem un draugiem.

⁷¹ Cleveland, Janet, Psychological harm and the case for alternatives, University of Oxford, Refugee Study Centre, Forced Migration Review, Detention *alternatives to detention and deportation (Psiholoģiskais kaitējums un alternatīvas; Oksfordas Universitāte; Bēgļu studiju centrs; Piespiedu migrācijas pārskats, aizturēšana, aizturēšanas un deportācijas alternatīvas)*, 44. izdevums, 2013. gada septembris, 7.-8. lpp. Kotsioni, Joanna, Aurélie Ponthieu un Stella Egidi, Health at Risk Immigration Detention Facilities, University of Oxford, Refugee Study Centre, Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation (*Veselības risks imigrācijas aizturēšanas iestādēs; Oksfordas Universitāte; Bēgļu studiju centrs; Piespiedu migrācijas pārskats, aizturēšana, aizturēšanas un deportācijas alternatīvas*), 44. izdevums, 2013. gada septembris, 11.-13. lpp.

⁷² Bērnu tiesību komiteja, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā; Informatīvais dokuments; Vispārējās diskusijas diena)*, 2012., 23.-24. lpp.

⁷³ Bērnu tiesību komiteja, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā; Konteksta dokuments; Vispārējās diskusijas diena)*, 2012., 24. lpp. Edwards A., *Back to Basics, The right to liberty and security of the person and "alternatives to detention" of refugees, Asylum -Seekers, Stateless Persons and Other Migrants*, UNHCR Legal and Protection Policy Research Series (*Atgriešanās pie pamatiem, personas tiesības uz brīvību un drošību, "aizturēšanas alternatīvas" bēgļiem, patvēruma meklētājiem, bezvalstniekiem un citiem migrantiem; Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos Juridiskās un aizsardzības politikas izpētes sērijas*), PPLA/2011/01.1. red., 2011. International Detention Coalition, *There are Alternatives, A handbook for preventing unnecessary immigration detention (Starptautiskās aizturēšanas koalīcija; Pastāv alternatīvas; Rokasgrāmata nevajadzīgas aizturēšanas novēršanai imigrācijas laikā)*, 2011. United Nations, Report of the Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants (*Apvienoto Nāciju Organizācija; Īpašā ziņotāja ziņojums par migrantu cilvēktiesībām*), François Crépeau) A/HRC/20/24, 2012. gada 2. aprīlis, 6. lpp.

⁷⁴ Sampson, Robyn, Thinking outside the fence, University of Oxford, Refugee Study Centre, Forced Migration Review, Detention alternatives to detention and deportation (*Domāšana ārpus žoga; Oksfordas Universitāte; Bēgļu studiju centrs; Piespiedu migrācijas pārskats, aizturēšana, aizturēšanas un deportācijas alternatīvas*), 44. izdevums, 2013. gada septembris, 7.-8. lpp.

⁷⁵ Bērnu tiesību komiteja, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper, Day of General Discussion (Visu bērnu tiesības starptautiskās migrācijas kontekstā; Konteksta dokuments; Vispārējās diskusijas diena)*, 2012., 24.-25. lpp.

- Centriem ir jānodrošina regulāra un konfidenciāla saziņa ar juridiskajiem un konsulārajiem pārstāvjiem.
- Uzturoties aizturēšanas centrā, pat īslaicīgi, bērniem ir jānodrošina pilnīga ekonomisko un sociālo tiesību izpilde, piemēram, izglītība, veselības aprūpe, atpūtas pasākumi, pārtika, ūdens un apģērbs.
- Valstij ir jānodrošina neatkarīgs mehānisms, tostarp neatkarīgu uzņēmumu esamība un darbība, kas veic aizturēšanas telpu apstākļu inspekciju un uzraudzību.

Sagatavošana pirms atpakaļsūtīšanas

Lai nodrošinātu, ka atgriešanās ir uzraudzīta, droša un uz tiesībām pamatota, kā arī lai attiecīgajai personai atgriešanās būtu pozitīva pieredze ar labu ilgtspējīgu perspektīvu, ir būtiski rūpīgi sagatavoties atpakaļsūtīšanai, iekļaujot visus būtiskos izvērtējumus un aizsardzības.

Ja uzskatāms, ka atgriešanās ir bērna labākajās interesēs, katram bērnam pirms atgriešanās ieteicams izveidot konkrētu atgriešanās un reintegrācijas plānu, sākot ar izmitināšanu, reintegrāciju un pārbaužu uzraudzību, lai noteiktu bērna vajadzības un piemērotus atbalsta pakalpojumus. Papildus detalizētam bērna aprūpes plānam ir pienācīgi jāapsver atgriešanās un atkārtotas integrācijas plāns, lai nodrošinātu bērna aprūpes lēmumu un atbalsta pakalpojumu nepārtrauktību no galamērķa valsts uz atgriešanās valsti. Tostarp jāņem vērā turpmāk norādītie apstākļi.

- **Izglītības un aroda apmācības nepārtrauktība.** Bērnam var būt jāatgriežas izcelsmes valstī pirms skolas vai aroda apmācības pabeigšanas. Pirms došanās ceļā ir svarīgi nodrošināt, lai bērns saņemtu sertifikātus par visu galamērķa valstī pabeigto izglītību. Būtu svarīgi sniegt iespēju bērnam pirms atgriešanās pabeigt skolas gadu vai īpašu apmācību, ja vien tas nav pretrunā ar bērna labākajām interesēm.
- **Veselības pakalpojumu un medicīniskās aprūpes nepārtrauktība.** Galamērķa valstī bērni var būt izmantojuši regulārus veselības aprūpes un ārstniecības pakalpojumus. Pirms atgriešanās ir svarīgi nodrošināt ārstēšanas nepārtrauktību vai noteikt dzīvotspējas alternatīvas.
- **Aizbildnības sistēmas nepārtrauktība.** Ja bērns neatgriežas pie saviem vecākiem vai primārajiem aprūpētājiem, ir jānodrošina aizbildnības nepārtrauktība.

Sagatavojoties atgriešanās procedūrai, bērniem un jauniešiem ir vajadzīga piekļuve apmācībai, kas attiecas uz izcelsmes valsti. Tā ļaus viņiem neatkarīgi dzīvot kā pieaugušajiem un gūt ienākumus, lai atgriešanās varētu kļūt par pozitīvu un ilgtspējīgu pieredzi. Tā ietver arī dzīves un sociālās prasmes, akadēmisko un profesionālo apmācību, kā arī uzņēmējdarbības prasmes un pārrunu veikšanas iespējas. Papildus galamērķa valsts valodas apgūšanai jauniešiem, kas atgriežas, ir ļoti svarīgi mācēt lasīt un rakstīt tās valsts un sabiedrības valodā(-s), kurā tie atgriežas.⁷⁶

⁷⁶ Gladwell, Catherine un Hannah Elwyn, *Broken Futures: Young Afghan asylum seekers in the UK and in their country of origin*, United Nations High Commissioner for Refugees, Policy Development and Evaluation Service, New Issues in Refugee Research, Research Paper No. 244 (*Salauztās nākotnes: jauni afgāņu patvēruma meklētāji Apvienotajā Karalistē; Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstais komisārs bēgļu jautājumos; Politikas attīstība un izvērtēšanas, pakalpojumi, bēgļu izpētes jaunais izdevums; izpētes raksts Nr. 244*), 2012. gada augusts, 48. lpp.

Konsultācijas pirms atgriešanās ir svarīgas. Atgriešanās var būt nozīmīgs bērna distresa un bažu avots, pat ja uzskatāms, ka tā ir bērna labākajās interesēs. Piekļuve informācijai un konsultācijai, tostarp psihosociālās konsultācijai, var palīdzēt bērnam iegūt pašapziņu, justies droši un pārliecināti jautājumos, kas saistīti ar viņas vai viņa atgriešanos un iespējām pēc tam.

Transportēšanas fāze

Bērni bez pavadona, kas atgriežas pēc nelabvēlīga patvēruma pieteikuma lēmuma un kas piedalās "atgriešanās ar brīvprātīgo palīdzību" (*voluntary assisted return*) procedūrā, parasti tiek eskortēti, ceļojot uz atgriešanās valsti. Eskorts ir svarīgs, lai nodrošinātu, ka bērns droši sasniedz galamērķi, ka atbraukšanas brīdī viņu satiek atbildīgās varas iestādes pārstāvis un aizbildnis vai aprūpētājs. Tādēļ visās atgriešanās procedūrās bērni bez pavadona ir jāpavada eskortam, tostarp Eiropas Savienības robežās, kā arī atgriežoties valstīs, kas uzskatāmas par drošām izcelsmes valstīm.⁷⁷

Pēcatgriešanās un reintegrācijas fāze

Pēc atgriešanās atbalsta programmu primārais mērķis ir aizsargāt jauniešus, kas atgriežas, lai nodrošinātu, ka viņu tiesības tiek sargātas, un lai atgriešanās būtu ilgtspējīga. Tās ir būtiskas, lai atgriešanās būtu pozitīva, konstruktīva un veiksmīga pieredze.

Lai veicinātu ilgtspējīgas atgriešanās, kas ir balstītas uz tiesībām un vērstas uz bērnu, ir svarīgi turpmāk norādītie apsvērumi. Galamērķa valsts varas iestādēm un īstenošanas partneriem, kā arī attiecīgajiem tīkliem atgriešanās valstīs ir jāsadarbojas, lai nodrošinātu nepārtrauktu kvalitatīvu aprūpi, atbalstu un palīdzību jauniešiem, kas atgriežas, kā arī konsultēšanas pakalpojumus atgriešanās valstī. Sadarbība starpvalstu līmenī ir svarīga arī tādēļ, lai uzraudzītu un izvērtētu atgriešanās programmas, īpaši jautājumos par reintegrācijas atbalstu, pasākumu piemērotību un ilgtspēju, īpašu uzmanību pievēršot to bērnu viedoklim, kuri ir atgriezušies, kā arī nodrošinot periodisku pārskatu un aprūpes sistēmas un atbalsta pakalpojumu pielāgošanu, ja tas nepieciešams.⁷⁸

Uzraudzība un izvērtēšana

Uzraudzība pēc atgriešanās ir būtiska, lai aizsargātu bērnus, kas ir atgriezušies, kā arī aizsargātu viņu tiesības. Veicot uzraudzību, ir jāizvērtē turpmāk norādītie faktori.

- Saziņas kvalitāte starp amatpersonām, pakalpojuma sniedzējiem un bērnu, kas atgriežas, gan izcelsmes, gan galamērķa valstī.
- Sagatavošanās kvalitāte un bērnam pieejamā informācija un konsultācijas pirms atgriešanās.
- Apstākļi gaidīšanas un aizturēšanas zonās, ja tas piemērojams.
- To bērnu lietas, kas atgriežas, kā arī tām nodrošinātā caurskatāmība un dokumentācijas kvalitāte.

⁷⁷ European Migration Network, *Programmes and Strategies in the EU Member States Fostering Assisted Return to and Reintegration in Third Countries (Eiropas migrācijas tīkls; Programmas un stratēģijas ES dalībvalstīs, kas nodrošina atgriešanos un reintegrāciju trešajās valstīs)*, 2011. gada marts, 67. lpp.

⁷⁸ European Migration Network, *Programmes and Strategies in the EU Member States Fostering Assisted Return to and Reintegration in Third Countries (Eiropas migrācijas tīkls; Programmas un stratēģijas ES dalībvalstīs, kas nodrošina atgriešanos un reintegrāciju trešajās valstīs)*, 2011. gada marts, 77. lpp.

- Aprūpes, aizsardzības, veselības un izglītības, kā arī aizbildnības pakalpojumu nepārtrauktība, kur tas piemērojams.
- Bērna aprūpes kvalitāte un bērna attiecības ar vecākiem un citiem aprūpētājiem.
- Bērna, kas atgriežas, sociālā un ekonomiskā situācija, atbalsts, kas pieejams viņas/viņa pārejai uz pieaugušo dzīvi un neatkarīgas dzīves sākšanai, kā arī bērna integrācija sabiedrībā pēc atgriešanās.
- Bērnu, kas atgriežas, iespēja piekļūt ziņošanas un sūdzību mehānismiem, kas pēc atgriešanās palīdz izmantot viņu tiesības.⁷⁹

Uzraudzība ir jāveic periodiski, ilgākā laika periodā, novērošanā iesaistot pašu bērnu, kas atgriežas, tostarp veicot pašnovērtējumus. Tajos ir jāizvērtē atgriešanās rezultāti, salīdzinot tos ar bērna cilvēktiesībām un kvalitatīvas bērnu aprūpes vadlīnijām, aprūpes nepārtrauktību, drošību, kā arī bērna tiesībām uz dzīvi, izdzīvošanu un attīstību. Valsts bērnu aizsardzības sistēmām un pārsūtīšanas mehānismiem ir svarīga nozīme, nodrošinot uzraudzību, kā arī ņemot vērā uzraudzības rezultātus, lai ātri pielāgotu aprūpes sistēmu un citus jautājumus, kas attiecas uz bērnu, kurš atgriežas, ja piemērojami un atbilstoši piemērojot.⁸⁰

⁷⁹ Podeszfa, Leana un Friederike Vetter, Post-deportation Monitoring: Why, how and by whom?, University of Oxford, Refugee Study Centre, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation (Uzraudzība pēc deportācijas: Kāpēc, kā un kas?; Oksfordas Universitāte; Bēgļu pētījumu centrs; Piespiedu migrācijas pārskats; Aizturēšana, aizturēšanas un deportācijas alternatīvas)*, 44. izdevums, 2013. gada septembris, 68.-69. lpp. Skatiet: Eiropas Komisijas Brīvības, drošības un taisnīguma ģenerāldirektorāts [‘Comparative Study on Best Practices in the Field of Forced Return Monitoring’](#) (“Salīdzinošais pētījums par labākajām praksēm nepilngadīgo atpakaļsūtīšanas jomā”), 2011. gada novembris. Skatiet arī: Refugee Council, [‘Between a rock and a hard place: the dilemma facing refused asylum seekers’](#), (Bēgļu padome; “Izvēle starp sliktu risinājumu un ļoti sliktu risinājumu: dilemma, ar kuru saskaras noraidītie patvēruma meklētāji”), 2012. gada decembris.

⁸⁰ Podeszfa, Leana un Friederike Vetter, Post-deportation Monitoring: Why, how and by whom?, University of Oxford, Refugee Study Centre, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation (Uzraudzība pēc deportācijas: Kāpēc, kā un kas?; Oksfordas Universitāte; Bēgļu pētījumu centrs; Piespiedu migrācijas pārskats; Aizturēšana, aizturēšanas un deportācijas alternatīvas)*, 44. izdevums, 2013. gada septembris, 68.-69. lpp. Skatiet: Eiropas Komisijas Brīvības, drošības un taisnīguma ģenerāldirektorāts [‘Comparative Study on Best Practices in the Field of Forced Return Monitoring’](#) (“Salīdzinošais pētījums par labākajām praksēm nepilngadīgo atpakaļsūtīšanas jomā”), 2011. gada novembris. Skatiet arī: Refugee Council, [‘Between a rock and a hard place: the dilemma facing refused asylum seekers’](#) (Bēgļu padome; “Izvēle starp sliktu risinājumu un ļoti sliktu risinājumu: dilemma, ar kuru saskaras noraidītie patvēruma meklētāji”), 2012. gada decembris.

Starptautiskā bērnu aizsardzība:

praktiskās vadlīnijas speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām

Šajā praktiskajā rokasgrāmatā ir sniegts pasākumu pārskats, lai starpvalstu situācijās aizsargātu cilvēktiesības un bērna labākās intereses. Tas ir vienkāršs un pieejams palīgīdzeklis speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām, piemēram, imigrācijas amatpersonām un tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem, kā arī juristiem, aizbildņiem un citiem speciālistiem, kas strādā ar bērniem, kas pārvietojas, un viņu labā.

Starptautiskais regulējums attiecībā uz bērnu starpvalstu situācijās ir spēcīgs. Tas nosaka standartus, lai nodrošinātu bērnu drošību, labklājību un attīstību neatkarīgi no viņu nacionālās izcelsmes vai imigrācijas statusa. Pāri visiem šiem standartiem prevalē ANO Konvencija par bērnu tiesībām, kas nodrošina stabilu pamatu bērnu labāko interešu veicināšanai. Konvencija palīdz speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām orientēties sarežģītajos starptautiskajos, Eiropas un valsts likumos, kad labāko interešu izvērtējumi un noteikšana ir priekšnoteikums, lai katram bērnam konkrēti noteiktu un īstenotu ilgtspējīgu risinājumu.

Šajā praktiskajā rokasgrāmatā šie standarti ir pārveidoti norādījumos "soli pa solim", lai starpvalstu situācijās veiktu izvērtējumu un pieņemtu lēmumu. Valsts iestādēm un pakalpojuma sniedzējiem strādājot starpvalstu līmenī, ir nepieciešams labs kontaktu tīkls un skaidras procedūras, kā izvērtēt starpvalstu lietas, pieņemt lēmumus, veikt norīkojumus un sniegt pakalpojumus.

Šo vadlīniju pamatā ir vadlīniju kopa, kas nodrošina rūpīgāk izstrādātāku un detalizētāku informāciju, kā arī diskusiju par galvenajām tēmām. Turklāt Starpvalstu bērnu aizsardzības portālā (*Transnational Child Protection Portal*) ir nodrošināta tiešsaistes piekļuve praktiskajām vadlīnijām, kā arī papildu informācija profesionāļiem un amatpersonām, kas strādā ar bērniem, kas pārvietojas.

Baltijas jūras valstu Padomes sekretariāts, 2015.
www.childcentre.info